

100.000

DUROS

*Cent mil***100,000 DUROS****DRAMA EN TRES ACTES Y EN VERS**

ORIGINAL DE

Joseph Martí y Folguera y Frederick Soler

Estrenat ab extraordinari éxit
 en lo **TEATRO CATALÁ**, instalát en lo de Romea,
 la nit del 20 de Mars de 1887.

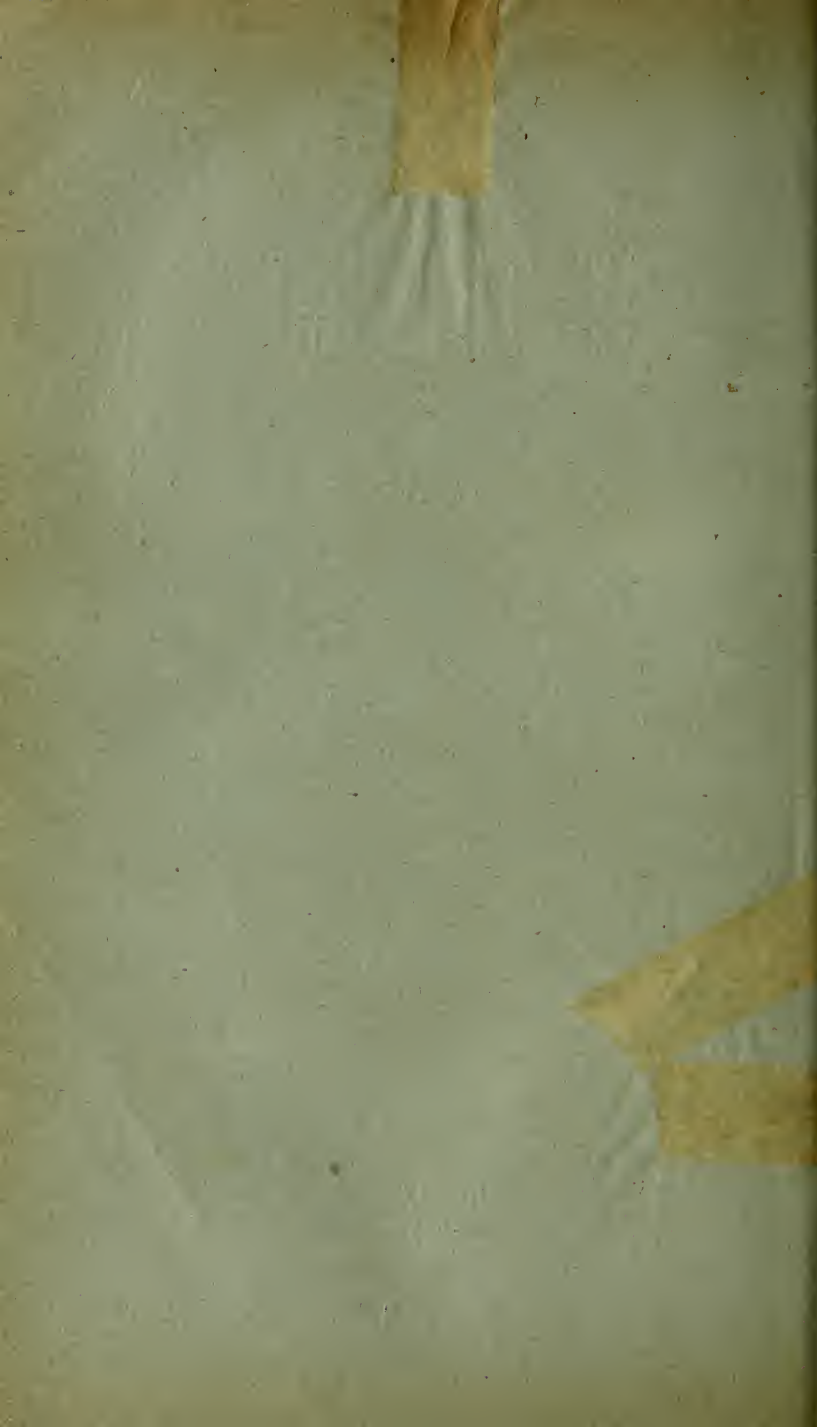
DIPÓSIT GENERAL:
Hospital, núm 87, Baixos.
BARCELONA

1887

100.000

PREU: 8 RALS

DUROS

100,000 DUROS

100,000 DUROS

DRAMA EN TRES ACTES Y EN VERS

ORIGINAL DE

FREDERICH SOLER Y JOSEPH MARTÍ Y FOLGUERA

Estrenat ab extraordinari éxit
en lo TEATRO CATALÁ, instalát en lo de Romea
la nit del 20 de Mars de.1887.

BARCELONA
LLIBRERIA D' EUDALT PUIG
PLASSA NOVA, NÚMERO 5

1887

REPARTIMENT

PERSONATJES.

ACTORS.

SARA.	40 anys.	D. ^a Concha Pallardó.
TERESA.	60 »	» Caterina Mirambell.
RAMON.	45 »	D. Teodor Bonaplata.
LLUIS.	42 »	» Jaume Virgili.
ERNEST.	20 »	» Frederich Fuentes.
ARTUR.	20 »	» Ernest Fernandez.
NOTARI.	50 »	» Ramon Valls.

Un actuari, dos agutzils.

La escena: contemporánea. Lloch de l' acció: Barcelona. Esquerra y dreta: las del actor.

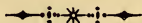
Ningú podrá traduhir, representar, ni reimprimir aquest drama, sens permís dels autors.

Lo Director de la galería intitulada: PROPIEDADES DE OBRAS DRAMÁTICAS Y ZARZUELAS, D. Ramiro Monfort y Arxer, qual despatx se trova en la Plassa de Sta. Ana, núm. 8, pis tercer, es l' únich encarregat d' aquesta obra, y ab ell deurán enténdrers tots los teatros y societats que vulgan representarla.

Quedan reservats tots los drets.

BARCELONA
TIPOGRAFÍA ESPANYOLA
CARRER DEL HOSPITAL, 87

ACTE PRIMER

Sala en casa de Ramon. Portas al fons y laterals.

ESCENA PRIMERA

TERESA, RAMON.

TERESA. Escolti, senyor; voldria demanarli un gran favor.

RAMON. Digas, Teresa; t' escolto, com sabs, ab tota atenció, pero no siguis pesada, porque porto pressa.

TERESA. Donchs, en quatre mots vaig á dirli.

RAMON. Just, dígasm' ho en quatre mots.

TERESA. L' Antonet, lo mèu marit, com vosté sab, don Ramon, está de criat á Lleyda desde fa vuyt anys ó nou. Jo estich aquí á Barcelona, y, en tant temps, tan sols dos cops los dos nos hem pogut veure. Aixó es massa doloròs, porque tambè, vosté ho sab, nos estimém ell y jo.

RAMON. Y bè; ¿qué vols que t' hi fassi? Ja comprench que tens rahò, pero no sò Dèu, Teresa, per mudar la vostra sort. En lo que puch ja t' ajudo; aquí guanyas un bon sou, ets la nostr' *ama de llaves*, aquí 't considerém tots, y 't tením com de familia.

- TERESA. Es cert, es cert tot aixó;
pero jo, sense 'l meu home,
m' hi anyoro més cada cop.
Ja no tením quatre días,
ja quasi som vells los dos,
y ell necessita de mí,
y d' ell necessito jo;
ell sobre tot.
- RAMON. Sí; ja ho crech;
pero, ¿qué hi puch fer?
- TERESA. ¿Qué? tot.
- RAMON. Tú t' esplicarás.
- TERESA. Tenintlo
empleat aquí.
- RAMON. Aquí, no;
de criat no 'n necessito.
- TERESA. Donchs, bè 'n vol pendre un de nou.
- RAMON. Aixís ho havia pensat
temps enrera, mes llavors
era una cosa, y un' altre
n' es ara.
- TERESA. Per Dèu, senyor,
¿estariám tan bè aquí
tots dos junts!
- RAMON. Potser que no.
¿Veus? jo crech que no 't convè,
com no 'm convè á mi tampoch,
tení en nostra companyía
al tèu marit.
- TERESA. Si no ho vol
vosté....
- RAMON. No es que jo no ho vulga,
pero 'l téu home tan sols
tè defectes.
- TERESA. Los tenía,
mes potsè are 'n tè mes poch.
Ja 's deu haver corretgit
de segur. Y ademès, jo,
ja veu que prou bè que 'm porto.
- RAMON. De tu no n' estich queixós,
al contrari, mòlt content,
ja t' ho he dit mes de cent cops.
En ell no hi tinch prou confiança
y en cambi, en tu n' hi tinch prou.
- TERESA. Créguim que s' ha corretgit.
Per mor de Dèu, don Ramon,
prénguil aquí al sèu servey,
no li dongui gayre sou,
després ja li augmentará;
per ara que guanyi poch.
- RAMON. Pero, Teresa....
- TERESA. ¡Bah! fássiho.
- RAMON. No 't dich que sí ni que no;

pero, ja que tant t' hi empenyas,
dóna las tèvas rahons
á la senyora, procura
convéncerla del que vols,
y, si ella accedeix gustosa,
jo també accedeixo en tot.

TERESA. La senyora...

RAMON. Sí; ja sabs
que 's cuyda de tot aixó
del servey; á més, jo ara
tinch altres cavilacions
que cap á assumptos mes sérios
m' absorbeixen l' atenció.

TERESA. Pero si vosté...

RAMON. A propòsit:
aprofita la ocasió.

(Mirant cap á una porta lateral.)

Aquí 's dirigeix la Sara;
quedeuvos vosaltres dos
y enrahonéu tant com vulguéu
de 'l que interessarte pot.

ESCENA II

Los mateixos, SARA.

SARA. Ramon.

RAMON. Hola, Sara. Escolta;
la Teresa diu que vol
enrahonarte d' un assumpto
que li convè.

SARA. ¿Y qu' es aixó?

TERESA. Ja veurá, en quatre paraulas
puch ara explicarli tot.

RAMON. Donchs bè; ara us deixo tranquilas
enrahonant vosaltres dos,
y, mentrestant qu' enrahonéu,
á la Borsa me 'n vaig jo,
que allí m' están esperant
y l' anarhi 'm convé mòlt.

SARA. ¡Sempre aqueixa Borsa!

RAMON. Creume
qu' ara estich mòlt neguitòs
per un negoci mòlt sério
que 'm fa anar tot en renou.

SARA. És veritat que fa días
t' estich veyent sens repós
y que ni una sola estona
estás sense mal humor.

RAMON. Si aixó dura, Sara meva;
si d' aquesta agitació

- no surto, estich preveyent
que fins m' hi tornarè boig.
- SARA. Per Dèu, Ramon, no 't vull veure
aixís; esplicat d' un cop.
- RAMON. Un' altre vegada; ara
tinch feyna y estich frisós;
ja deuría sè á la Borsa;
mentrestant parléu las dos;
quan estiguém ab mes calma,
ja t' ho esplicarè tot.
- SARA. Torna aviat.
- RAMON. Tan aviat
com podrè. Es mòlt dejorn
encara.
- SARA. No hi fa pas res.
- RAMON. Adèu, Sara.
- SARA. Adèu, Ramon.
- (*Ramon agafa 'l sombrero y se 'n va per la porta
del fons.*)

ESCENA III

SARA, TERESA.

- SARA. M' ha posat preocupada;
¿qué li deu passar de nou?
- TERESA. No s' hi amohini, senyora;
no es res grave.
- SARA. Y bè, ¿qué vols?
parla aviat, que ja t' escolto.
- TERESA. Ja veurá si tinch rahò.
Ja vosté 's deu recordar,
que, fa algun temps, un favor
vaig un dia demanarli.
- SARA. ¿Quín? digas; no 'n tinch recort.
- TERESA. A veure si 'l mèu marit
podría colocaciò
trovar en aquesta casa;
y, com qu' ara don Ramon
crech qu' está buscant criat,
vindría bè la ocasiò.
Que accedeix á 'l que demano
m' ha dit lo senyor fa poch,
ab tal que vosté també
hi accedeixi.
- SARA. Donchs, jo, no.
Ja quan m' ho vas demanar
te vaig dir que no llavors,
y ara, per segona volta,
tot lo mateix te responch.
Es inútil que t' esforsis

per rómprer ma decisió;
ni es cert que busquém criat,
ni, encara que aixó cert fòs,
jo voldria al teu marit
jamay com á servidor.

TERESA. Pero, donya Sara...

SARA.

Res;

sòn inútils tas rahons.
Lo teu marit no 'ns inspira
confiansa, aixó bè ho sabs prou;
es poch endressat, es calma,
es dolent, es jugador,
y ab tan fatals circumstancias
no 'l vull pas tenir aprop.
Ni á tu mateixa 't convè.

TERESA. Me 'l estimo ab tot lo cor;
ja 's fa vell y necessita
lo mèu cuydado.

SARA.

¿Qué vols

que t' hi diga?

TERESA.

A més, ell, ara

ha posat més reflexió.
Ja se sab: tè 'ls sèus defectes,
com defectes tè tothom,
pero, li juro, senyora,
que s' ha corretgit, y mòlt.

SARA.

Si no pot está ab cap amo
un any seguit.

TERESA.

¡Oh! bè; aixó...

SARA.

Aixó vol dir que ningú
pot aguantarlo, y que jo
tinch rahò.

TERESA.

Pero adverteixi...

SARA.

No siguis pesada; prou.
D' aixó no me 'n parlis mes,
que sempre 't dirè que no.
A tu, ja ho sabs, lo que vulgas,
perque 'ns serveixes y mòlt,
pero d' ell, del teu marit,
ja no 'n vull saber ni un mot.

TERESA.

¿Ès á dí: una s' escarrassa
servint aqui fins d' estrop.
estant, fa mes de quinz' anys,
cumplint ab l' obligació
en aquesta casa, fent
quasi mes de lo que 's pot,
y vè un día en que demana
als sèus amos un favor,
y 'ls sèus amos, secament,
li han de respondre que no?

SARA.

Teresa, lo teu llenguatje
no es ja 'l de bon servidor;
Es insolent.

- TERESA. Jo voldria
que vosté...
- SARA. Te dich que prou.
Se 't tolera aqueix llenguatge
una vegada, no dos.
Calla donchs, y, si no estás
contenta dels tèus senyors,
ja sabs hont hi ha la porta.
Un' altre n' hi haurá en ton lloch.
- TERESA. Jo no dich...
- SARA. Del tèu marit
no me 'n párlis més.
- TERESA. (*Com si 's resignès á pesar seu.*)
Bè donchs....
- SARA. Mentres estigas á casa
no 'n vull ni sentir lo nom;
y, á lo que 'm demanas, dich,
ara per sempre, que no.
- TERESA. Dispensi.
- SARA. Estás dispensada.
No hi tòrnis
- TERESA. No tingui pò.
- SARA. Ara retrírat, que vull
estar sola.
(*S' assenta y 's posa á llegir un llibre.*)
- TERESA. (*¡Oh! Dèu ho vol!*)
¿Sí? ¿Aixó 'm fan? Donchs ja, desd' ara,
farè jo 'l que fá tothom.
Procurar per mí, sè avara
anar fent un bon recò
del sisá, y d' aná á la compra,
y, aprofitant ocasions,
fè alló que ja diu lo ditxo:
«Mòltas candeletas són,
ó fan, juntantlas, un ciri;
moltas micas fan un tros;
de mica en mica la pica
se va umplint; y, barralons
juntant, y de gota en gota,
s' umpla la bota.» ¡Ah! Aixó:
umplirla, y, quan sigui plena,
sense que 'm siguiu destorbs
honras ni delicadesas,
poder dí á n' al pobre espós:
—Mira, Antonet; la Teresa
ja tè un reconet pe 'ls dos
passá la vellesa, vina
y fém lo que fá tothom:
mirém no més per nosaltres
siga pe 'l dret ó be 'l tort.
Ja 's diu qui no tè vergonya
tot lo mon es seu, y donchs
á sè ben dolents desd' ara

y que siga nostre 'l mon.—
Dissimular: mòlta astucia
y aná' á la meva intenciò.)

SARA. ¿Encara ets aquí, Teresa?
(*Deixant lo llibre.*)

TERESA. ¡Oh! Es que.. sí, ¿veu? una.. dos
duas agullas á terra. (*Las cull.*)

SARA. Clávalas al coixí groch.

TERESA. Mòlt be diu. (Lo qu' es desd' ara
ja las haurás vistas prou.
Desd' avuy, fins las agullas
serán per mí y per l' Anton.)

SARA. ¿Qué dius, Teresa? no 't sento.

TERESA. No. dich que sí; que te rahò;
que vaig al coixí á clavarlas
y, si 'm vol, serè aquí prop. (*Se 'n vá.*)

ESCENA IV

SARA.

Encara, pobre Teresa,
bè há prèss prou bé 'l desengany.
Es lo sèu marit, l' afany
que li dòna mes tristesa;
y, com qu' hi está cegada
perque l' estima, no veu
que no potsér lo que creu,
no sent ell persona honrada.
No ho es; mes ella no atén,
y ja ab odi 'm mirarà.
¡Oh! ¡Quina pena que fa
lo desairar á la gent!
Fa temps que sobre nosaltres
las incomoditats vénen.
¡Si quan las propias no 's tènén,
s' han de tenir las dels altres!
Es débil lo mèu marit
y á ningú sab dir que no,
y, al últim, sempre sò jo
la que aquí ha de tenir pit.
A n' ell sempre li sab grèu
negar favors y permisos,
y 'l cas es que 'ls compromisos
sempre cauhen damunt mèu.

ESCENA V

SARA, ARTUR, ERNEST.

- ARTUR. Mamá. *(Aquets dos per una porta lateral.)*
ERNEST. Mamá. *(Besantla los dos.)*
SARA. ¡Hola! ¿qué tal?
ARTUR. Molt bè.
ERNEST. Molt bè.
SARA. Aixís m' agrada:
véureus junts.
ARTUR. ¿Y tal vegada
no hi aném molt?
SARA. Aixó cal.
Sòu bessons, y 'ls dos teniu
carácter ben diferent,
y, com diu tota la gent,
no sè pas per quin motiu:
Junts los dos vos heu criat,
igual ecsemples heu tingut,
igual instrucció heu rebut,
iguals vos hem educat,
y, no obstant, no sè qué passa:
sòu tant distints, sent tots bons,
que, mes que germans bessons,
sembléu de distinta rassa.
ERNEST. Tenim ideas en guerra.
ARTUR. Tu ets esceptich
ERNEST. Tu idealista.
Tu tens als núvols la vista.
ARTUR. Y tú no 't mous de la terra.
SARA. ¡Oh! No us assembléu en rés.
ERNEST. ¿Veu? ara, allá dins. l' Artur
me parlava d' aqueix pur
y gran amor que 'l tè prés.
SARA. ¡Sempre ab la sèva ilusió!
ARTUR. No hi ha goig com l' estimarse.
ERNEST. ¡Si fins desitja casarse
d' aquí á poch temps!
ARTUR. ¿Per qué no?
ERNEST. Per mes que en amor t' abrisis,
per mes que, estimant, deliris,
convè molt que molt t' hi miris;
créume, Artur, créume: no 't casis.
SARA. ¿Que res ne treurás no notas?
ARTUR. Ets ab las donas molt dur.
ERNEST. Jo sols vull lo teu bè, Artur;
las donas són falsas totas.
SARA. Donchs jo desitjo que 's casi,

perque tu végis l' ecsemple;
sa familia será un temple
d' honor y goig.

ERNEST. Quasi, quasi.

SARA. Ja 't trovas prop del abisme
del dolor, si seguint vas;
y, ab l' ecsemple, 't curarás
de ton fret escepticisme.
Davant d' aquellas inmensas
ditxas, que tindrà l' Artur,
un cop casat, de segur
que no pensarás com pensas.

ERNEST. ¡Ah! no, no; 'm refermaré
en mas ideas, mamá;
perque res succehirá
de lo que pensa vosté.

ARTUR. Jo t' asseguro que sí.

ERNEST. Jo t' asseguro que no.

ARTUR. A la ditxa corro jo,
y tu...

ERNEST. Jo... no 'm moch d' aquí.

SARA. Sentirte aixís no m' agrada
y d' altre modo 't voldría.

ERNEST. ¡Mamá!

SARA. ¿Creus per sort impía
que no hi ha cap dona honrada?

ARTUR. Alguna n' hi ha, y mes d' alguna;
n' hi ha mòltas.

SARA. Es veritat.

ERNEST. Que n' hi haja, no ho he negat;
algunas, no; n' hi ha sols una.

ARTUR. ¿Y aqueixa?

SARA. ¿Aqueixa?

ERNEST. Es vosté.

SARA. Y mòltas otras que són
com jo.

ERNEST. Cap mes n' hi ha al món.

ARTUR. Pero, Ernest...

ERNEST. De cert ho sè.

ARTUR. ¡Bah! ¡No arriba á tant ta ciencia!

SARA. Y parlas tan resolut
perque tens de ma virtut
la mes complerta evidencia,
que sinò...

ERNEST. ¿Y qui ho dubta ja?

desde que tinch ús de rahò
he pogut presenciar jo
lo que val vosté, mamá;
compendre sempre he sabut
sos elevats pensaments,
sos puríssims sentiments,
sa honradés y sa virtut;
y, al mateix temps, he observat

lo que sòn las altres donas,
sempre falsas, y may bonas,
y lluny de la veritat;
y per aixó, per lo qu' es
lo món que m' está voltant,
en vosté, mamá, hi crech tant,
y no crech en las demás.

SARA. ¡Bah! No ecsageris.

ARTUR. Aixís

sempre está.

ERNEST. Lo mal etern.

ARTUR. Crech que has après al infern.

ERNEST. Tu has après al paradís.

¡Pero si es aixís com passa!

¿Per qué havem de dir que no,
si es la fatal condició

de la nostra humana rassa?

¿A qué vénen tants ideals

de noblesa y de puresa,

si fins la naturaleza

proba qu' aixó tot es fals?

¿Has vist una gota pura

d' aygua clara y cristallina?

¡Sembla, si 'l sol la ilumina,
un trassunt de la hermosura!

Per la sèva transparencia

es un clá y líquit cristall,

que pot ser talment mirall

de la mes pura inocencia.

Donchs bè; pren un microscopi,

quan aixó estigas veyent,

y, dins la gota innocent,

hi veurás terrible acopi

de monstres, que, ab fúria horrible,

s' estánt allí devorant

y esgrumantse y batallant

d' una manera increíble.

Vetaquí donchs lo que passa

dintre del sonrís y 'ls plors

que mostran los exteriors

de la nostra humana rassa.

Per fora, honors y puresa,

pe 'ls que lo de dins ignoran,

y, á dins, monstres que 's devoran,

ab espantosa feresas.

Per çò jo á res poso apego

ni crech en plors ni en paraula.

Creuho així y fesne una faula

d' aquellas d' en Samaniego.

SARA. Vaja; contéstali, Artur.

ARTUR. ¡No li tinch de contestar!

Si ab fábulas vols probar

que 'l que tu creus es segur,

jo una fábula 't faría,
contra aquesta per tu feta,
que 't deixaría desfeta
la teva falsa teoria.

ERNEST. Vejám donchs. Vinga 'l poblema.

ARTUR. Fingiría..... sense gayre
seny per magestat suprema,
un rey que dú una diadema
de brillants, montats al aire;
y així, ab miras anhelosas
de l' orígen penetrar,
vol sabé' hont se van formar
aquellas pedras preciosas.
Són brillar bellugadís
vol veure si es, com li agrada,
rosada pedrificada
dels jardins del paradís.
Un cop la idea expressada,
una gent, que dirli senten,
fingiría que 's presentan
ab la cara enmascarada.
Han de sè' uns homes terribles,
com uns cíclopes monstruosos,
duhént uns malls, tan horrorosos,
que semblin malls impossibles.
Lo Rey, tenint ó no pò,
endavant los fá passár;
ells guian, y 'l fán entrar
á unas minas de carbò...
Caminan y 'l rey avansa;
no hi há allí clarors alegres;
tot fosch, y las parets... negres
com un cor sense esperança.
Arrivan al cap d' avall,
y, d' una fornal qu' abrusa
la claror, sobre una enclusa
brilla del foch l' espurnall.
En sent allí, 'l rey espera:
un cíclope, fentli pò,
dú una roca de carbò
que no la pót dúr entera.
Los cíclopes, ajudantlo,
damunt la enclusa la posan,
alsan lo mall, y reposan,
l' aixecan al fí, arbolantlo,
cau sobre 'l carbò, pesant,
la roca negra s' esberla,
y, com petxina, una perla,
lo carbò dona un brillant.
Y 'l rey, qu' ha de sè un escéptich,
espantat de la grandesa
de Dèu, veyent tal bellesa,
diu trement, quasi epiléptich:

—¿Cóm no 's pót trová' habitant
dins lo més bell, lo millò,
si, mòlts cops, dins d' un carbò
ha trovát l' home un brillant?—
La llisò del rey apren,
y endavant: tens la paraula,
y vés si 'n pots fé una faula
d' Iriarte ó de *Lafontaine*

SARA. ¡Per discutí esteu á punt!

ERNEST. Tal es l' nostre trevall.

SARA. Tu estás un poch massa avall. (*A Artur.*)
Tu estás un poch massa amunt.

(*A Ernest.*)

ERNEST. Sí; l' un creu, l' altre no creu,
ó, pera dirho millor,
creu mon germá qu' es tot cor
lo que veu y 'l que no veu;
y jo, sò com sant Tomás:
en lo bon punt me coloco;
sols crech lo que veig y toco
y encara mòlt pas á pas.

ARTUR. Ab tu jo no 'm cambiaría.

ERNEST. Ni jo ab tu.

ARTUR. Es que jo vaig bè.

ERNEST. Aixó no ho sabs.

ARTUR. ¡Vés si ho sè!

ERNEST. Tu ets lo qui sempre somnia.

ARTUR. Tan sols las ideas meas
poden calmar lo dolor;
las tevas me fan horror.

ERNEST. A mi 'm fan riure las tevas.

SARA. Pero, fills...

ESCENA VI

Los mateixos, LLUIS.

LLUIS. (*Pe 'l fondo.*) ¿Y aixó. qué passa?
¿ja esteu los dos discutint?

SARA. Bon día.

ARTUR. Així estém sovint.

LLUIS. L' un per poch, l' altre per massa.

ARTUR. Just. Ell que no creu en ré

ERNEST. Y ell, que diu que creu en tot.

ARTUR. En tot, si; t' accepto 'l mót.

ERNEST. Donchs jo, fora de la fé
qu' en la mamá tinch posada,
fundo en un tots mos ideals,
qu' es...

LLUIS. ¿Quín?

ERNEST. Dos milions de rals.

- LLUIS. Cent mil duros.
ARTUR. (*Despreciantho.*) ¡Bah!
SARA. ¡Tontada!
¡Cent mil duros!
- ERNEST. Cantitat
suficient per viurer bè.
- SARA. T' enganyas, fill; lo dinè
no fá la felicitat.
- ERNEST. Pero hi contribueix; esmena
l' afany que dona buscarne,
y, si un no tè de guanyarne,
tè menos aquesta pena.
- LLUIS. ¡Si no 'n tens mes, pèr tenirne!
ARTUR. Es lo qu' anava á dir jo.
LLUIS. Exemples vivents d' aixó
jo puch de más penas dirne.
Jo aquets cent mil duros tinch
que tú ara has anomenát,
y vés si felicitat
vos demostro may, quan vinch.
- SARA. (¡Oh! ¡Sempre aquesta intenciò!)
LLUIS. Creume, Ernest; posát á sér
escépuich, ni en lo diner
tinguis fé, perque, sino,
si hi posas fé. tu veurás
com. ab tota ta riquesa.
potsè. . ¡un pobre! t tindrà presa
la ditxa que tu voldrás.
- ERNEST. ¡Mòlt ben dit!
- SARA. (¡Sempre duhent
la intenciò á n' al mateix fí!)
- LLUIS. ¡T' he convensút Ernest?
- ERNEST. Sí:
de lo que ja estich creyent.
Que 'l diner tot mal no cura
he observat ja ab prou espay;
pero cent mil duros, may
poden dur la desventura.
- ARTUR. Segons; per casualitat,
tan raras las cosas rodan,
que jo 't probarè com póden
portar la infelicitát.
- ERNEST. Probamho.
- ARTUR. No m' acút ara;
pero creu: t' ho probarè.
- ERNEST. ¡Ah! ¡Ja! Ho probarás.
- ARTUR. Y bè.
- LLUIS. L' Artur es quí acerta, Sara.
- ERNEST. Veurém com.
- ARTUR. Ara, mamá,
contant ab lo sèu permis,
y també ab lo de D. Lluís,

- me 'n vaig cap á festejá
ab l' ángel, de qui demano
al cel, que 'm siga fidel.
- ERNEST. Bè, veurás... d' aixó del cel
se 'n cuida 'l Zaragozano.
- LLUIS. ¡Ah! ¡Ah!
- SARA. Fill meu ¡Ernest!
¡Blasfemas!
- ARTUR. No; es una broma
perdonal, mamá.
- LLUIS. ¡No 's dòma!
- ERNEST. ¡Vaja! ¡No hi tornarè mes!
- ARTUR. Passhino bè
- ERNEST. Surto ab tu;
t' acompanyarè una estona.
- ARTUR. No 'm dirás cap cosa bona.
- ERNEST. Fins á la porta 't vull du
de casa de ta estimada.
- ARTUR. Com vulgas.
- ERNEST. Adèu, mamá.
- LLUIS. Ara, fora disputá.
- ARTUR. *(Saludant.)*
Don Lluís...
- ERNEST. Fins á altre vegada.
(Artur y Ernest se 'n van per la porta del fondo.)

ESCENA VII

SARA, LLUIS.

- LLUIS. May se póden avenir
com. barrejats, l' oli y l' aygua;
pero, aixó sí; sempre junts.
- SARA. Són germans, y aixó 'ls agrada.
- LLUIS. ¿Y en Ramon?
- SARA. Mòlt bè; ha sortit
fa una estoneta de casa;
m' ha dit qu' anava corrents,
que á la Borsa l' esperavan.
*(Queda silenciosa com sense saber que dir,
fullejant un album de damunt una taula.)*
- LLUIS. *(Després d'una curta pausa, durant la
qual haurá demostrat que la seva situació
també es embarassosa.)*
Avuy fa bon día.
- SARA. ¿Sí?
(Altre pausa curtíssima.)
Ara que hi penso...
- LLUIS. ¿Qué, Sara?
- SARA. Me dispensará que 'l deixi;
dins, una amiga m' aguarda.

LLUIS. Vagi; sense compliments.

SARA. Sí; vosté ja es de la casa.
Hasta després.

LLUIS. Una estona
m' estarè en aquesta sala
tot esperant á 'n Ramon.

SARA. M' ha dit qu' aviat tornava.
(*Saluda y se 'n va per una porta lateral.*)

ESCENA VIII

LLUIS.

Sembla que la Sara evita
ma presencia y que 'm desdenya.
La sort contra mi s' empenya
y tot m' enfada y m' irrita.
Cada día, cada estona
que passa, ja ho he observat,
estich mes enamorat
d' aqueixa superba dona.
¡Oh! Sí; 'm trovo en una senda
de la que no sè sortir;
no puch, no puch resistir
á aquesta passió tremenda.
No sè, no sè que faría
per lograr que aqueixa dona
no fòs tan forta y tan bona
com la fa ma sort impía.
Donarho tot fòra res
per mí. ¡tant la estimo jo!
si á ma ardorosa passió
la Sara corresponguès.
Ja sè que sò criminal,
ja sè que faltant estich,
qu' es la dona d' un amich
lo mes ferm, lo mes lleal;
ja sè que 'l mèu procedir
es de gent mesquina y baixa,
que aquest amor me rebaixa,
que de pena 'm fa morir;
pero no puch ferhi mes;
mon amor es tan profòn,
que, fora d' ella, en lo món
ja, pera mí, no hi ha res.
Sòn nom, sa inmatge cruel
ho umple tot ab dolls d' amor:
mon pensament y mon cor,
la mar, la terra y lo cel.

(*Queda abismat en sos pensaments.*)

ESCENA IX

LLUIS, TERESA,

que vè del fons y travessa la escena, anant en direcció á una porta lateral.

TERESA. *(Al veure á D. Lluís.)*

Dèu lo quart. *(Seguint lo seu camí.)*

LLUIS. Hola, Teresa.

(¡Ah potsè aqueixa! ¿Qué 'm para?)

Escolti. *(Deturantla.)*

TERESA. ¿Qué vol, don Lluís?

LLUIS. Dirli sols quatre paraulas.

TERESA. Estich á las sèvas òrdes.

LLUIS. ¿Com están vosté y la Sara?

TERESA. ¿Qué vol dir?

LLUIS. Si están en bonas relacions.

TERESA. Ah, no; no gayre.

Francament, me 'n ha fet una, que, si puch, he de venjar-me. Pero vosté no n' hi parli; aixó li dich en confiança.

LLUIS. No; no tingui por, Teresa; sè lo que 's diu y 'l que 's calla.

TERESA. Jo m' ho coneix, sè estimar y aborrir ab tota l' ànima; y, encara que vella, sento dolls de fech en mas entranyas. Tant com á n' als fills estimo, perque sò en aquesta casa desde qu' ells eran petits y ls he vist creixe y formarse y 'ls he besat y cuydat y tingut sobre ma falda; donchs, tant com estimo als fills, tan aborreixo á la mare.

LLUIS. ¿Tan grossa li ha fet?

TERESA. No vol admetre en aquesta casa al mèu marit; lo rebutja per criat.

LLUIS. ¿Y quina causa alega?

TERESA. Díu qu' ell tè tots los defectes.

LLUIS. ¡Ah!

TERESA. Y no 's para en calumniarlo.

LLUIS. Mal fet.

- TERESA. Y á mes, don Lluís; á mí, 'm parla sempre ab un tó, ab un orgull, tal com si 'm tractès d' esclava. No la puch veure, no sè que daría per venjarme 'n.
- LLUIS. Bè, dona, calmis; aixó no es tan fort com li sembla ara.
- TERESA. ¡Oh! si que ho es, don Lluís; tenir qu' estar separada del marit per culpa d' ella...
- LLUIS. Si; ja ho veig.
- TERESA. Aixó m' esglaya. Y als mèus anys, perque comenso á tenirn', véurerm tractada com me veig, per una dona á qui jo puch serli mare, y á la qual, durant tants anys, he servit sense queixarme. Ja li dich jo, don Lluís, qu' es rebre mòlt mala paga.
- LLUIS. És veritat; mes potsè tot pot arreglarse encara. Jo á la Sara parlarè de vosté y de 'l que demana.
- TERESA. No 'n treurá res.
- LLUIS. Potser sí.
- TERESA. No.
- LLUIS. No perdi la confiança. Ja veurá, vagi allá dintre y digui a! punt á la Sara, que vinga aquí, que la espero per parlarli ab mòlta calma d' un assumpto d' interés, de mòlt interés.
- TERESA. ¿Qué passa?
- LLUIS. Dispensi; no pot saberho. Lo que li prometo ara es que, després de parlarli de lo que aqueix secret causa, li parlarè de vosté y apoyarè sa demanda.
- TERESA. Li dich que res logrará.
- LLUIS. Potser sí.
- TERESA. Vaig á avisarla.
(*Se 'n va per una porta lateral.*)

ESCENA X

LLUIS.

Vull sortir d' aquest estat d' intranquilítat y d' ànsia;

sí; vull parlar clarament
y acabém d' una vegada.
Aquest terrible neguit
fort y lentament me mata;
si m' ha de ferir la mort
que vingui tota soptada.
Mes que rebent d' un^a agulla
las fibladoras punxadas.
mòlt mes m' estimo morir
d' un llamp ó d' un cop d' espasa.
Sí; vull ser franch davant d' ella;
qu' ella també 'm sigui franca;
mes, que clarament conegui
tot l' estat de la me^v ánima:
los pensaments que 'm trastornan,
las tempestats que 'm combaten,
lo cel ó l' infern d' amor
que 'm remou á flamaradas,
y que 'm dú al crim com s' endú
fulla seca la ventada.

(*Transició. Pausa curta.*)

Ella cap aquí s' acosta.
Serenitat. Calma, calma.

ESCENA XI

SARA, LLUIS

SARA. Lluís.
LLUIS. Sara.
SARA. La Teresa
m' ha dit que parlar vosté
vol ab mí.
LLUIS. Es cert.
SARA. Aquí 'm tèn
LLUIS. Si la he incomodat, me pesa.
SARA. ¡Oh! no.
LLUIS. Com vosté m' ha dit
que una amiga la esperava
allá dins.
SARA. (*Titubejant.*) No l' enganyava.
LLUIS. Lo de l' amiga ha fingit
perque ab mí estar no volía.
SARA. Pero, Lluís...
LLUIS. Es la evidencia.
¿Per qué evita ma presencia?
Ho reparo cada día.
SARA. Ho repara mal. (*Dubtant.*)
LLUIS. No.
SARA. Sí...
LLUIS. ¿Sò tan repugnant acás?

SARA. ¡Oh, no!...

LLUIS. ¿O es que pò li fas?

SARA. Tampoch.

LLUIS. ¿Per qué fuig de mí?

SARA. Qué li dirè...

LLUIS. Si vosté
de sa conducta 'l motiu,
com li demano. no 'm diu,
és inútil; també 'l sè.

SARA. ¿Quin motiu?..

LLUIS. Vull qu' entre 'ls dos
hi haja un moment de franquesa;
sè qu' es atrevida empresa;
pero fòra perillòs
continuar aqueix estat,
pera vosté y pera mí;
la situació hem d' aclarí,
y n' estich determinat.

SARA. No 'l comprench.

LLUIS. Vosté m' evita
y fuig de mí tan com pot,
perque, Sara, ha comprés tot
lo temporal que m' agita.
Vosté sab que en lo mèu cor
fatal passió s' hi regira;
sí; vosté sab que m' inspira,
desde fa mòlt temps, amor.

SARA. ¡Amor!

LLUIS. Ja sè que la irrita
aqueixa paraula; mes
faltava que la diguès
jo á vosté... y ja está dita.
La estimo, si, ab tot l' ardor
ab que 'l cor pot estimar;
vosté ha lograt inspirar
mon primer y únich amor.

SARA. ¡Lluis! *(Ab recriminació.)*

LLUIS. No estranyi que aixís,
enrahonant, li estigui, Sara;
era l' esbargiment d' ara
inevitable, precis.

SARA. Fassi 'l favor de callar;
parlantme aixís me fa ultratge;
sò honrada, y, aqueix llenguatge
ni puch ni 'l vull escoltar.

LLUIS. ¡Sara! ¡Sara!

SARA. ¿En qué, motiu
puch jo haver dat imprudent,
pera darli atreviment
de dirme aqui lo que m' diu?

LLUIS. Sara, jo hi averiguat
del amor, ab tota pausa,
que ni ningú 'n sab la causa,

ni ningú l' ha penetrat.
Jo vaig véurerla á vosté
esposa d' un méu amich,
y, de cop, ben cert li dich
que no vá inspirarme ré.
Mes la vaig anar veyent
y li vaig anar parlant,
y, tal com passa ab l' imán,
que l' acer se va atrayent,
sentirla m' embadalía
y mirarla m' extassiava,
y, per graus, mes arrelava
la mes viva simpatía.
Vosté, amable y sonrisenta,
me rebia cariñosa...

SARA. Com honrada y bona esposa
li corresponia atenta,
ab gratitut, los favors
que vosté al méu marit feya,
perque ab desinterés creya
que li prestava 'ls valors
que en son comers l' ajudavan;
mes, desde 'l punt qu' he notat
que á lo qu' ara ha declarat
sos favors s' encaminavan,
ni mes paraula afectuosa
ni mes sonris en mos llabis;
aixis, fi dant als agravis,
vull sè honrada y noble esposa.

LLUIS. Si; pero... lo que diu ara
avuy ho ha determinat,
y anys y mes anys han passat
fent, de lo qu' avuy declara,
lo contrari justament,
y, sa sonrisa afectuosa,
y lo rébrerm carinyosa,
va anar, per graus, encenent
un amor tan insensat
y tan gran y tan terrible,
que aturál ja era impossible
quan me 'n vaig havé adonát.
Véurerla á vosté era un crím;
mes, ab tot y ferme horror,
m' atreya lo sèu amor
igual que atrau un abím,
y aquesta lluyta moral
ha trascendit á lo fisich,
y una afecciò al cor, ó tisich...
no ho sé que tinch; mes mon mal
haurá esberlát la paret
de ferro, que contenia
aquest amor, que oprimía
á dins del méu cor, estret,

y, ara, desapoderát,
cego, boig, ab frenesí
de veure que tant sufrí
mereix de tothom pietat,
li dich que ja 'l mal major
es ara 'l menos terrible,
y que, ó bé 'm vol, ó es possible
qu' acabi ab mi aquest amor.

SARA. ¿Pero no veu qu' es desvari?

¿No veu que lo que desitxa
es, en lloch d' amor y ditxa,
precisament lo contrari?

¿No sab que sols la virtut
ab lo bonestá 's concilia,
y qu' es destruí una familia
lo que se li ha ocorregut?

LLUIS. No 'm fassi mes reflexions,
per que totas las he fet
y tampoch ja res n' he tret.
Jo no escolto ja mes rahòns
que las del méu cor, que 'm crida,
contra tot lo mon enter,
que vosté, Sara, ha de ser
l' amor de tota ma vida.

SARA. Donchs que mori tot lo món
enter, si jo he de faltar
al deber, que vaig jurar,
y fer de ma honra l' afront.

LLUIS. ¡Miri que jo 'm moro. Miri
que jo no amenasso en vá,
y que, 'l morir jo. farà
de tots vostés lo martiri!

SARA. ¡Ah! ¿Y creu vosté qu' aquest goig
será 'l d' un home de bè?

LLUIS. Fins avuy ho he pogut sè;
avuy, no sò mes qu' un boig.

SARA. ¡Vagi! Ja no l' he fet treure
afrentosament d' aquí,
perque hi há 'ls recorts en mi
dels favors que li vam deure.
Pero si 'm torna á parlar
solsament d' aquet deliri,
fassi ó no fassi 'l martiri
dels sers á qui haig d' estimar,
dirè clá' á n' al mèu espòs
lo mal intent de vosté,
perque vegi que sa fé
posa en un vil alevós.

LLUIS. ¡Sara!

SARA. Aixís farè que 's domi
la sèva mala intenció:
si es vil, en una presò;
si es boig, en un manicomi.

- LLUIS. Està bè; no tingui pò;
està bè, Sara, està bè;
ja may mes li parlarè
de ma tremenda passió.
Farè lo que vosté vol,
y, de pena y de neguit,
me morirè consumit
sense tenir cap consol.
Vosté ma estranya agonía
no la comprén prou encara;
pero, tal vegada, Sara,
ja la compendrà algun día.
No li darè cap vegada
molestia per cap mes cosa,
ni ab ma paraula enutjosa,
ni sisquera ab ma mirada.
Prompte morirà malmés
mon cor en sa propia brasa;
y jo, Sara, á aquesta casa
ja no hi tornarè may mes,
Calli; algú arriba. (*Mirant cap al fons.*)
- SARA. Calli; algú arriba. (*Mirant cap al fons.*)
- LLUIS. Tot ja
nos ho havém dit.
- SARA. Tot, y, prou.
- LLUIS. (*Ab veu baixa.*)
De lo que vinga de nou,
vosté la culpa 'n tindrà.

ESCENA XII

Los mateixos, RAMON

(*Pe 'l fons, vé apesarat y com distret.*)

- RAMON. Hola, Lluís.
- LLUIS. Hola, Ramon.
- RAMON. ¿Feya temps que t' esperavas?
- LLUIS. Un ratet. Ara sortia.
- RAMON. No 't detinch, perque ab la Sara
hem de parlar una estona
d' una cosa d' importancia.
¿Dispensam, eh?
- LLUIS. Home, ja ho sabs.
Als amichs aixis se 'ls parla.
- RAMON. Tornarás avuy mateix.
Ja ho sabs: en aquesta casa
entras y surts quan tu vols.
- LLUIS. Com tu en la meva. Adèu Sara.
- SARA. Passiho bè.
- RAMON. Adèu, noy.
- LLUIS. Adèu.

RAMON. Ja 't dich, dispensa.

LLUIS. ¡Home!.. Calla.
(*Ramon se 'n vá per una porta lateral*)

ESCENA XIII

SARA, LLUIS

(*Lluis, que ja se n' anava. al veure desapareixe á Ramon, torna enrera y diu ab foch y sobladament lo que segueix:*)

LLUIS. Per últim cop, Sara...

SARA. Crido

á n' en Ramon, si vosté
torna á parlarme per ré
de lo que m' ha dit, y olvido,
per la dignitat mateixa
de vosté

LLUIS. ¡Psit! Mes baix, Sara.

SARA. ¿Cóm, mes baix? Mes alt.

LLUIS (*Horror de que la sentin.*) ¡Per Dèu!..

SARA. Defensa del honor mèu
es la que estich jo fent ara
y mes justa y digna fora
quan jo més forta la fes...

LLUIS. ¡Psit! Ni una paraula mes.

(*Mira pert tot pera cerciorarse.*)

Als peus de vostè, senyora.

(*Se 'n vá per la porta del foro.*)

ESCENA XIV.

SARA, RAMON

RAMON. ¿Qué hi ha aquí? ¿Parlava algú?

SARA. Sí; era en Lluís que se 'n anava.
Ramon, te veig capficat.

RAMON. Es cert.

SARA. ¿Estás trist, qué 't passa?

Desde qu' has entrát. Ramon,
m' has posat tota alarmada.
Has entrat tan trist, tan trist,
ab la mirada tan vaga,
tan distret per... no se qué,
que ha de ser grossa la causa.

RAMON. Y ho es.

SARA. Y no sols avuy;
ja fà mòlt temps que en ta cara
hi veig d' afany y tristor

- fortas é indubtables marcas.
Pero avuy mòlt mes que may.
Dígam donchs, Ramon. ¿Qué 't passa?
- RAMON. Per aixó he volgut qu' en Lluís
nos deixès ben prompte, Sara;
per dirte, ara qu' estém sols,
los motius de ma desgracia.
- SARA. De la nostra deurás dir.
- RAMON. De la nostra, es cert; m' errava
que tu y jo sòm no mes qu' un.
- SARA. Cuyta, Ramon; parla, parla.
- RAMON. Jo t' ho volía ocultar
per no ferte l lensar llágrimas,
per evitarte un dolor
que per forsa ha d' amargarte;
perque jo t' estimo tant,
ab passió tan soberana,
que no voldría per tú
mes que ditxas y esperansas
y no voldría que may
t' ombrejès la pena, Sara.
- SARA. Ja ho sè, Ramon; lo tèu cor
es tot mèu.
- RAMON. ¡Ets ma esparansa!
Y 'l mèu amor es tan gran,
de forsa tan sobrehumana,
que, al moment que penso en tu,
estich gelòs fins de l' ayre.
- SARA. Massa ho sè jo ab los recels
ab que tan sovint te ecsaltas.
No estiguis gelòs, Ramon;
jo 't vull á tu ab tota l' ànima,
y cap mes home en la terra
logrará 'l mèu cor robarte.
No estigas gelòs; los celos
póden dur moltes desgracias.
- RAMON. Sí; es vritat. Aixís t' estimo;
gelòs sempre, y sempre ab ànsia
de que, ab mes ór ó mes prendas,
puga enamorate un altre.
Conta donchs, d' está arruinats
á la mes xica amenassa,
¿cóm ha d' estar lo mèu cor?
¿com ha de estar la mèva ànima?
pensant haver de posar
destorbs á las tevas galas
y als velluts y joyas y or,
ab que voldría mirarte,
com ídol qu' ets del cor mèu,
constantment engalanada.
Aixó per tu 'l mèu amor
es lo que volia, Sara.
Pero ara... ara m' es precís

parlar; no puch evitarte
ni llágrimas ni dolors,
perque, per l' un ó per l' altre,
tambè haurias de saber
la nostra inmensa desgracia,
y mes m' estimo ser jo
lo qui te 'n digui la causa.

SARA. Calma al punt el mèu neguit
que ja estich prou preparada.

RAMON. Douchs bè; nosaltres... no sòm
lo que semblém. (*Ab mòlt de misteri.*)

SARA. ¿Qué dius ara?

RAMON. ¿Tu 't creus qu' encara som richs?
donchs ja no ho sòm.

SARA. ¡Verge santa!

RAMON. A la ruina caminém
y depressa.

SARA. ¡Oh! ¡No; m' esglayas!

RAMON. Com á la Borsa he jugat
cantitats considerables,
m' han sorprés de mitj á mitj
aqueixas terribles baixas,
y han anat mon capital
engolintsem á glopadas.

SARA. ¡Dèu mèu! ¡Dèu mèu!

RAMON. Fa un ratet

lo corredor m' avisava
qu' ara mateix he tingut
una pérdua d' impertancia.
Me trovo en un compromís
y necessito, sens falta,
avans de cinch ó sis días,
vint mil duros.

SARA. ¡Dèu nos valga!

RAMON. De modo que... al véure aquí
á en Lluís ¿sabs qué pensava?

SARA. ¿Qué? (*Espantada.*)

RAMON. Serli franch, dirli tot;
apelar á la sagrada
amistat, y demanarli
los vint mil duros que 'm faltan.

SARA. ¡Oh! ¡May, may!...

RAMON. ¿D' hont los treurè?

SARA. Un altre amich... (*Confosa.*)

RAMON. En Lluís, Sara,

es lo mes íntim que tinch.
L' he posat altres vegadas
á prova y may m' ha fallat.
Ell en mi tè confiansa,
es rich, ningú millor qu' ell
pot la cantitat deixarme.

SARA. ¡No, may!... (*Compréngas la lluyta.*)

RAMON. Mes ¿per quin motiu?

- SARA. No ho sè, Ramon... no 'm agrada...
RAMON. ¡Lo deus conéixer d' avuy,
qu' aixís del meu amich parlas!
Es bo, es un home de cor,
es reservát, tè paraula.
SARA. Jo... no li demanaria.
RAMON. No comprench ta pertinácia.
SARA. ¿Qué vols que 't digui?... no ho sè.
RAMON. Pero si 't crech á tu, Sara,
¿com surto del compromís?
¿quí, per lo moment, nos salva?
SARA. Calla, algú vè. (*Mirant cap al fons.*)
RAMON. (*Miranthi també.*) Es lo noy.
SARA. (¡Dèu mèu! ¡Pobres de nosaltres!)

ESCENA XIV

Los mateixos, ARTUR.

- ARTUR. ¡Hola, papá! ¡Adèu, mamá!
RAMÓN. ¿Vèns sol?
ARTUR. No trigará gayre
lo mèu germá; á un amich
ha trovat, mentres tornavam,
y s' ha aturat al carrer
á enrahonar ab ell.
RAMON. Acóstat
y escolta.
ARTUR. ¿Qué vol, papá?
RAMON. Estavam, quan tu arrivavas,
enrahonant la mamá y jo
de Don Lluís Casamitjana.
ARTUR. Y bè...
SARA. ¿Qué li pretèns dir
ab aixó?
RAMON. Ja veurás, Sara.
¿Quín concepte á tu 't mereix
don Lluís?
ARTUR. Molt bo; es de nosaltres
lo millò amich.
RAMON. (*A la Sara.*) Ha respost
tot lo que jo suposava.
¿De manera, Artur, qu' en Lluís
t' inspira tanta confiança,
que may tindrias cap pòr
que á nostra amistat fés falla?
ARTUR. May, papá; don Lluís es home
de consciencia delicada,
de sentiments elevats,
d' inquebrantable paraula;

y no sè perque vosté
un punt ha pogut duptarne.

ESCENA XV

Los mateixos, ERNEST.

ERNEST. Aquet confía en tothom, *(Pe 'l fons.)*
y de tothom molt bè 'n parla,
sens observar que, sovint,
en sos conceptes s' enganya,
y que tot, tot, en lo món
es dolentería y farsa.

ARTUR. Bè, si encara tu no sabs
de 'l que nosaltres parlavam.

RAMON. Escolta, Ernest, ¿quín concepte
formas d' en Casamitjana?

ERNEST. Ja veurá, crech que ningú
pot de sè' honrat alabarse,
perque l' home obra bè ó mal
segons lo fet de que 's tracta,
y segons las ocasions,
y segons mil altrás causas.
Se pot confiar en tothom
y en ningú.

SARA. ¿A tothom igualas?

ARTUR. ¡Quín absurdo!

RAMON. ¿De manera
que la virtut?...

ERNEST. Es paraula
sense sentit. La virtut
depèn de las circunstancias.

SARA. No tant; no páriis aixís.

RAMON. ¿Donchs en quí tens confiança?

ERNEST. En ningú, ni en mí mateix.
Sé que no he comés cap falta
fins avuy, que fins avuy
sò honrat de fet y de fama,
mes ignoro 'l que farè
demá, ó l' altre día, ó l' altre,
si las ocasions s' empenyan
en provarme y mes provarme.

RAMON. Bè; no es hora ara de dir
lo que 's deu pensá ab mes calma.
Aném, ara, al mèu despaig,
que un assumpto d' importancia
tractarè ab vosaltres dos.

ERNEST. Aném.

ARTUR. Aném.

(Se dirigeixen los dos cap á una porta lateral.)

RAMON. *(Ab veu baixa á Sara.)* Los dos ara

sabrán nostra situació.
Ja no podem ocultarla
á ningú y menos á n' ells.

SARA. Es veritat.

RAMON. Quèdat. Sara.

(*Se'n va junt ab los seus fills per una porta lateral.
Sara queda mirantsels. Pausa curtíssima.*)

ESCENA XVI

SARA.

¡Dèu mèu! ¡Quina situació!
Quan la desgracia comensa,
no s'atura; es gran, inmensa,
com la qu' estich patint jo.
Tot ha vingut d' un plegat;
l' atreviment d' en Lluís,
la ruína, y 'l compromís
que la ruína 'ns ha portat.

ESCENA XVII

SARA, TERESA.

TERESA. Senyora. (*Pe'l fons ab una carta.*)

SARA. ¿Qué vols?

TERESA. Don Lluís,
avans d' anársen de casa,
ha entrat á la porteria
y allí ha escrit aquesta carta.
Ha tornat y m' ha cridat,
y, sens passar de la entrada,
donantme la carta, ha dit:
«Vès y dónala á la Sara
en pròpias mans, quan estiga
tota sola.»

SARA. Y tú...

TERESA. L' encárrech
vinch á cumplir.

SARA. (*Prenentli la carta.*) Dòm y vèsten.
Ja tornarás á buscarla
quan te cridi, y á don Lluís
la darás altre vegada.

TERESA. ¿La mateixa?

SARA. La mateixa.

TERESA. Está molt bè.

SARA. Dèixam ara.

(*La Teresa se'n va pe'l fons, tot mirant á la Sara.*)

ESCENA XVIII

SARA

¿Vejám la carta qué diu?
Pero... ara hi penso: Sò honrada,
sò una senyora casada;
y es un home 'l que m' escriu.
Un home, que fá una estona
m' ha declarat son amor. .
No... una senyora d' honor,
quan una carta li dona
qui la pretèn afrontar,
sense la carta llegir,
ó al séu marit ho ha de dir,
ó la carta li ha de dar.
¡Oh! Sí; á darli de seguida....
Pero ¿Y si en la carta aquesta
aquest home manifesta
la sèva passió envilida,
y aixó porta un desafio
entre 'l mèu marit y ell...
¿No dech jo evitá un flagell?
¡Oh! ¿Qué faig? ¿Quín extrèm trio?
Jo, que veig, per desventura,
lo extremadament gelòs
del génit del méu espòs,
¿obrarè ab tota cordura
dihéntli que don Lluís, qu' ell tè
per lo sèu amich millor,
ha atentat al sèu honor?
¿Farè lo que tinch de fè'
matantli la fé posada
que tè en una amistat pura,
y portantlo á l' amargura
de pensar, si, poch honrada,
la culpa puch tenir jo
del atreviment d' en Lluís?
¿No puch portá', obrant aixís,
la desditxa á sòn cor bó,
mentres, que, callant com callo,
don Lluís, al fí convensut
de que, forta en ma virtut,
per la meva honra batallo,
tal volta, sol. deixarà
d' insistí en sas pretensions,
y aixís sense discensions,
tot olvidát quedarà?
¡Oh! Sí, sí; estich decidida:

Tornar, com esposa honrada,
aquesta carta tancada,
per dir que ni l' he llegida
á n' aquest home, y callar
tot quant passa á n' en Ramon,
ja que, bona y sens afront,
puch lo cap alt aixecar.
¡Oh! ¡Sí! ¡Teresa!... Pero.....
¿Y si aquesta carta avisa
algun perill, que precisa
que llegintla, 'l salvi jo?
¡Oh! ¡Quína lluyta Dèu mèu!
Pero, no, no..... sò casada
y sò bona, y..... sòch honrada.
Torni la carta al lloch sèu.
¡Teresa!

ESCENA XIX

SARA, TERESA

SARA. Torna á don Lluís
aquesta carta tancada.
Es la sèva.

TERESA. ¿La mateixa?

SARA. Sí, veshi al instant y deixa
la carta en sas mans posada.

TERESA. ¿Y si ell no la vol y diu
que jo la torni á vosté?

SARA. Digas que no la rebrè,
qu' ell ja sab prou lo motiu.

TERESA. ¿Y si ell llavors m' arma un trull?...

SARA. Tambè per forza la deixas
y la cremas ó la esqueixas,
perque jo tampoch la vull.
Vès.

TERESA. Al moment. (*Se 'n vá pe 'l fons.*)

SARA. Aixís dech
obrar, perque honrada sò.
Ara, ab aquesta llissò,
no crech que torni, no ho crech.

ESCENA ÚLTIMA

SARA, RAMON

RAMON. Sara. (*Ab lo sombrero.*)
SARA. Ramon.
RAMON. Me 'n vaig, Sara.

Los noys y jo havem pensat,
després d' haver molt parlat
d' aquest cop que rebém ara,
que, per salvá 'l compromís
que de moment nos enreda,
ja cap mes remey nos queda
que aná á demaná á n' en Lluís
los vint mil duros fatals;
li firmarè un pagarè,
y, de moment, surtirè
d' aqueix horroròs trasbals.

SARA.

¿Y te 'n hi vas?

RAMON.

De seguida.

No cal que 'm repliquis, no;
ho hem pensat los noys y jo
y 'n depén fins nostra vida.

SARA.

(Ab forsada resignació.)

¡Fès lo que vülguis!

RAMON.

Adèu;

creu que ho faig per forsa, Sara.

(Se 'n va per la porta dels fons.)

SARA.

¡Demanarlos... tot just ara!...

¡y á 'n Lluís justament!...

(Cayent sense forsas assentada en un sofà.)

¡Dèu mèu!

(Apoyant lo cap sobre la mà y plorant. Cau lo telò.)

FI DEL ACTE PRIMER

ACTE SEGON

La mateixa decoraciò

ESCENA PRIMERA

ARTUR, ERNEST, TERESA

- TERESA. Ja us dich jo que 'ls funerals deuen ser de's de primera; diu que don Lluís ha mort ab una riquesa inmensa.
- ARTUR. Sí; mòlt rich.
- ERNEST. Mòltíssim rich.
- TERESA. ¡Bah! Confessém que, á la terra, entre 'ls uns y 'ls altres, es massa gran la diferencia. Los uns tan pobrets y tant, y 'ls altres tanta riquesa.
- ERNEST. Sí; pero, pobres y richs, tots van al fossar, Teresa.
- TERESA. ¡Vaya! Y mòlts cops patint mes, ab tant or, que 'ls que res tenen.
- ARTUR. Mira: ab don Lluís va passar. ¡Vés, ab tota sa riquesa, quín fí vá tenir mes trist! ¡Quína mort mes llarga y lenta!
- ERNEST. Sí; tant, que la seva mort, per mí, te causa secreta que, potsè, 's podrà saber á mes curta ó llarga fetxa.
- TERESA. (¡Poch se pensan ells que jo tan bè ho sápigam ab certesa!)
- ARTUR. Estava bó, y, tot plegat, enmalalteix...

- ERNEST. De repente.
- ARTUR. Per graus se vá aná' aflaquent...
- ERNEST. Sempre ab aquella tristesa...
- ARTUR. ¡Y aquell patir!..
- TERESA. Tant de bè
vá fer Dèu, enduhentsel.
- ARTUR. Deixa,
segons se diu, cent mil duros
á una germana seva.
- ERNEST. ¿Tenía aixó?
- ARTUR. Doscents mil
diu que n' ha deixát d' herencia:
cent mil en diner contant
y altres cent mil que 'ls hi deuen.
- ERNEST. ¡Cent mil duros! ¡Vet' aquí
lo mèu ideal, Teresa!
- TERESA. Sí; ja es cantitat rodona.
- ERNEST. ¡Oh! Y lo que jo observo sempre:
Una cantitat tan gran,
y... repareuho: la expressan
los números mes petits
que 's trovan á l' Aritmética:
lo més baix, qu' es l' hu; y, després,
ceros, que cap valor tenen.
- ARTUR. Sí; pero tens d' observar
que 'ls ceros són á la dreta.
- ERNEST. ¡Oh! ¡Ja, ja!
- TERESA. ¡Mòlt ben dit, noy!
- ERNEST. Y ara un' altre cosa observa:
Treu dels cent mil, sols un duro,
y ja tens tu que s' expressa
la cantitat, ab los números
mes grossos de l' Aritmética.
- TERESA. Sí; ab nous.
- ERNEST. Noranta nou mil
nou cents noranta nou. ¡Veyas,
quin contrast! trayent no mes
un duro, vint rals en pessa.
- TERESA. ¡Si que veig que 'ls cent mil duros
te fan barrina' ab taleya!
- ARTUR. ¡Oh! ¡Com qu' ell trova que són
la felicitat suprema!
- ERNEST. Home, veurás: trovo que
no póden portar pas penas.
- ARTUR. Y jo veig que, segons cóm,
las póden portar tremendas.
- TERESA. Y jo trovo que, sovint,
no sabent que ferne, 's llensan.
¡Vés ara, en los funerals,
que s' están fent á la iglesia,
de qué serveixen al mort
tants y tants ciris que creman,
tantas campanas tocant,

- y tant cantá y tanta orquesta,
y 'l catafalch tan guarnit
de vius d' or y panyos negres!
¿No valdría mes que, fent
un funeral pobre, 's dessen
los diners d' aquest d' avuy
á n' als pobres, que res tenen?
- ARTUR. Ben mirat pots tenir rahò.
- ERNEST. La tè y no la tè; parlemne.
- TERESA. ¡No n' haviam de parlar!
Jo no tinguès tanta feyna,
qu' ha d' estar, quan los senyors
hagin tornát de la iglesia.
- ERNEST. ¡Oh! Y tens rahò, que, marxant, cal
que la dèixis tota llesta.
- ARTUR. ¡Ah! ¿Tan mateix marxas, donchs?
- TERESA. Aquesta tarde mateixa.
- ERNEST. ¿Ja has pensat bè en lo que fás?
- ARTUR. Es lo qu' ahir jo li deya.
- TERESA. Sí; ja ho he pensát bè tot,
y en aquest punt hi sò terca.
- ERNEST. Sí; ab l' Anton malalt allí...
- ARTUR. Y á n' aquí malalta ella.
- TERESA. Just; malalta jo, qu' estich
encara convalecenta,
y ell, lo pobret, allí dalt,
tambè ab la pena mateixa,
y sempre esperant de mí
tambè una nova tremenda,
y sort que diu que, un senyor
de bon cor d' aquella terra,
quan lo va saber malalt,
tot seguit lo vá aná' á véure
y li vá dá tants aussilis
de remeys y roba y metjes.
¡Quín senyor! ¡Dèu lo beneixi!
- ERNEST. Sí; pero tambè, Teresa,
déus benehir tu á la mamá
per la malaltía teva.
- ARTUR. Sí; ní que li fòssis mare
haurías lográt mes d' ella.
- ERNEST. Te vetllaba dia y nit.
- ARTUR. Te recomanava als metjes.
- ERNEST. Te dava las medicinas.
- ARTUR. Sempre á tot estava atenta.
- TERESA. Bè, sí... tot lo que volguéu;
pero tot lo qu' ha fet ella
no 'm paga 'l no haver volgut
que l' Anton y jo estiguésem
aquí junts, prop de vosaltres,
veyentvos sempre contenta,
com ja m' ho havía permés
lo vostre pare.

ARTUR. ¿Que vèns á l' iglesia ab mí?

ERNEST. ¿A l' iglesia, qué hi vols fè?

ARTUR. Hi serém á temps potsè
per doná 'l pésam allí.

ERNEST. No; ja es massa tart.

ARTUR. Me sab
mòlt de grèu no havé assistit
als funerals.

ERNEST. Mòlt ben dit;
com tu no faltas á cap.

ARTUR. Tu faltas, fentho al revès,
á tots.

ERNEST. Sí; no 't dich que no.

ARTUR. Ha vingut aque'l senyò
á entretenirme, m' ha pres
pe 'l sèu compte, y no he pogut
als funerals assistí.
Tu, en lloch d' esperar-te aquí,
hauría sigut precis,
que havesses fet excepció
en tas costums.

ERNEST. ¡Oh! no, no.

ARTUR. Considera que don Lluís
era nostre amich fidel,
lo mes antich que teniam,
y mòlts favors li deviam.

ERNEST. Donchs jo 'l mirava ab recel.

ARTUR. ¿Ab recel?

ERNEST. Jo tinch ma ideya;
y, d' amichs, no crech en cap.
Si 'ns feya favors, qui sab,
ab quina intenció 'ns los feya.

ARTUR. No sigas tan pessimista;
¿no hi ha donchs homes de bè?

ERNEST. Per mí no; ja ho sabs.

ARTUR. Ja ho sè.

ERNEST. Per tu sí, qu' ets idealista.
Creume, Artur: las cosas bonas
no hi són pas entre la gent;
lo món va tan malament
perque hi ha homes y donas.
Si 'ls garbellessem, segú,
caurían d' una vegada;
damunt de la garbellada
no hi quedaria ningú.
Pera ser la pau senyora
de la terra, no hi hauría
com que morissen un día
ells y ellas tots á la hora.

ARTUR. ¡Ernest! ¡Ernest!

ERNEST. De salvá
sols s' hauría una persona,
qu' es realment virtuosa y bona;

- ab desitj tan viu y fort.
- ARTUR. ¿Y d' aixó 'n deduheixes tu?...
- ERNEST. Que havia comés don Lluís una infàmia, de precís.
- ARTUR. Pero aixó no ho sab ningú; aixó no mes ho suposas.
- ERNEST. Ho sè ab judici complert. Artur, ho sè tant de cert com sabém totas las cosas. Una infàmia va posar don Lluís en son testament, y va morir delinquent sens poderla reparar. Resultat: que las personas no mes lo mal saben fè y no podrem anar bè mentres hñ hagi homes y donas.
- ARTUR. No farà 'l téu dir que caiga may en tanta decepciò. Recordat bè del carbò.
- ERNEST. Y tu de la gota d' aygua.

ESCENA III

Los mateixos, SARA, RAMON

(Per la porta del fons.)

- SARA. ¡Hola, noys!
- RAMON. ¡Hola!
- ERNEST. Aquí estavam.
- ARTUR. Discutint com sempre.
- RAMON. Es clar.
- SARA. No podéu fer altra cosa.
- ARTUR. ¿Donchs, qué tal los funerals?
- RAMON. Magnífichs.
- SARA. L' iglesia estava sumptuosament.
- ERNEST. Natural; com que don Lluís tan rich era...
- RAMON. Ja deurán los sèus germans estar contents.
- ARTUR. Sa germana sobre tot.
- SARA. La millor part sens dubte se 'n ha dut ella.
- RAMON. Com que s' estimavan tant y en sa última malaltía ella tan sols l' ha cuydat.
- ERNEST. Per l' interés, lo cuydava.
- RAMON. No, home.
- ARTUR. En tot hi veus mal.

ERNEST. De lo que dich, com á prova
ara 's veu lo resultat.

SARA. Mes si tot aixó que fem
son suposicions.

ARTUR. Cabal.

SARA. Y lo que ha deixat, encara
ningú de nosaltres sab.

RAMON. Mes á la vista del món...

SARA. ¡Ah! aixó sí.

ARTUR. Donchs, es clár.

RAMON. ¡Oh! ¡y tantas cosas que 's poden
fè ab lo que 'n Lluís ha deixat!

ERNEST. ¡Ja ho crech!

SARA. ¡Ja ho crech!

ERNEST. No voldría
altre fortuna.

ARTUR. Ab no tant
jo estaria ben content.

RAMON. ¡Sempre la desigualtat!
¡Qu' estranya la sort dels homes!
¡Com en jugar se compláu
ab nostra pena y desgracia
y ab nostra felicitat!
Y encara, lo mes terrible
es lo cambi, 'l gran contrast
que sofreix aquell que passa
de riquesa y benestar,
á malestar y miseria;
¡es un dels torments mes grans!

ERNEST. } ¡Papá!

ARTUR. }

SARA. ¡Ramon del mèu cor!
Massa conmogut estás.

ARTUR. Li escapan algunas llágrimas.

ERNEST. Es cert.

RAMON. No ho puch evitar.

SARA. ¡Per Dèu, Ramon!

ERNEST. ¿Los perills,
acás no están conjurats?

RAMON. ¡Conjurats!

ARTUR. Donchs, jo 'm pensava...

SARA. Y jo també...

ARTUR. Li sò franch.

RAMON. Bè; pero tampoch us dich...

ARTUR. ¿Y las llágrimas, papá?

ERNEST. Quan vosté á plorar arriba.

RAMON. No, fills mèus; sino he plorat.

ERNEST. Si ho hem vist.

RAMON. Ara, fills mèus,
deixeume sol uns instant
ab la Sara.

ERNEST. Aném, Artur.

ARTUR. Aném donchs.

RAMON. Que á destorbarns
no vinga ningú.
ARTUR. Está bè.
RAMON. D' assumpto mòlt important
tinch de parlá una estonèta,
fills mèus, ab vostra mamá.
ERNEST. Donchs ningú vindrà á interròmperls.
ARTUR. ¡Pobre papá! (*Tot anantsen.*)
ERNEST. ¿Qué tindrà?
(*Se 'n van los dos per una porta lateral.*)

ESCENA IV

SARA, RAMON

RAMON. Ara qu' estém sols, ja puch
esbargirme, esposa mèva.
SARA. ¿Quína situació es la teva?
RAMON. La noticia qu' ara 't duch
es terrible.
SARA. ¿Cap confiansa
pots tenir?
RAMON. Una 'n tenia
per veure si 'm salvaria;
mes ma derrera esperansa
tambè morta m' ha caygut
y ara no me 'n queda cap.
Ja estich, y tothom ho sab,
malmés, arruinat, perdut.
SARA. ¡La ruina!
RAMON. No hi ha sortida;
la ruina ab tota s' aspresa,
la desgracia, la pobresa,
la consumpció de la vida.
Estich en lo pitjor punt,
y, en mitj d' angoja mortal,
no puch torná 'l capital
á n' als heréus del difunt.
SARA. ¡Mes sembla que ser no pot
ni compendrehó he sabut!
RAMON. Sí, Sara, sí; tot perdut.
SARA. ¿Tot lo que teníam?
RAMON. Tot.
SARA. ¿Y aquella última jugada?
RAMON. Contrària.
SARA. ¿Y no 'ns queda ja
cap camí?
RAMON. No, cap n' hi ha.
SARA. ¡Ramon, estich consternada!
(*Apoyantse en una taula y plorant.*)
RAMON. Y no es sols lo no tení;

- lo deure es lo mes terrible.
SARA. Y per pagar...
RAMON. Impossible;
no sè com ferho.
SARA. ¡Ay de mí!
RAMON. Estich compromés ab mòlts
que á cobrá están decidits;
fins los mobles y 'ls vestits
á embargarus vindran resòlts.
SARA. ¡Quina vergonya!
RAMON. Es precís.
SARA. ¡Dèu mèu! ho veig y no ho crech.
RAMON. Mes que á tots los altres, dech
als heréus del pobre Lluís.
Com es cantitat crescuda,
prompte la demanarán;
ells, los primers, me darán
l' empenta á ma gran cayguda.
No podrè, no, salvar l' honra,
pagantlos, ni ab llarga treva,
y quebrarè, Sara mèva,
y la *quiebra* es la deshonra.
SARA. ¡La deshonra!
RAMON. Ha de venir.
SARA. No m' hi sè avenir encara.
¡Y es cert!
RAMON. ¿No es veritat, Sara,
qué mes valdria morir?
SARA. Per çò tot avuy t' he vist
capficat, sens dir ni un mot;
pero jo ho preveya tot
al véurert tan trist, tan trist.
RAMON. Jo no gosava á parlarte
de la ruina que 'ns matava.
SARA. Y jo á dirte no gosava
que sabia, endevinarte.
RAMON. ¡Sara meva del mèu cor!
SARA. Entre mitj de tants perills,
nos queda l' amor dels fills.
RAMON. ¡Y, mes que tot, nostre amor!
Si per tu y per ells no fòs
jo hauria sigut capás
de matarme.
SARA. (*Abrassats.*) ¡No ho farás!
RAMON. Si 'ns estimém tant los dos,
¿cóm ho he de fer, Sara meva?
SARA. ¡Ramon!
RAMON. ¡Quin dia funest!
SARA. ¿Saben l' Artur y l' Ernest
la desgracia teva y sèva?
RAMON. Ignoran lo cop final.
SARA. Per havelshi de di 'ls altres,
val mes que 'ls ho dihém nosaltres.

RAMON. ¡Es cert!
SARA. Parlárloshi cal.
RAMON. Dígalshi tu.
SARA. No; tu, tu.
RAMON. Sara, jo no tinch valor.
SARA. Pero, y jo...
RAMON. Se 'm trenca 'l cor.
SARA. ¡Ramon! ¡Ramon!
RAMON. De segú
millor tu 'ls hi sabrás dí.
SARA. No; tu...
RAMON. Vèslos preparant,
y jo, al despaig, mentrestant
uns papers he d' enllestí!
¡Dígalshi; t' ho prego jo!
¡no ho veus qu' estich destrossat!
¡dígalshi tu, per pietat!
tu may me sabs dir que nò.
Ni tinch jo la manya teva,
ni 'l teu valor, per tals cassos.
Tu, entre petons y abrassos,
los hi dirás, Sara meva;
y ells no se 'n adonarán,
y aixís ho anirán sabent,
y no será tan violent
lo cop que per tu rebrán.
Ja sabs que no hi ha ningú
que com tu ho sápigas dí;
no 'ns queda cap mes camí;
¡per pietat! ¡dígalshi tu!

*(Se'n va en actitud suplicant, per una porta lateral.
Sara en'va intenta replicar-li. Aquell desapareix
consternat.)* *(Moment de pausa.)*

ESCENA V.

SARA

Altre vegada 's presenta
lo combat; ¡oh, com retrona!
Jo, la débil, jo, la dona,
sempre he de ser la valenta.
Per mes que en lo cor me dol,
posém ma forsa al servey:
de ma sort; no hi ha remey;
cumplím ab lo que Dèu vol.
Per la mort del pobre Lluís
no 'm bastava está angojada,
perque la causa ignorada
sò jo de que ell se morís.
Ell aquí, ab accent ben fort,

me va dir que 's moriria
sens l' amor que pretenia:
y, tal dit tal fet. s'ha mort.
Y d' aqueixa inevitable
desgracia, ab disgust, m' altero,
y 'm sembla, que. sense serho,
no mes jo 'n sò la culpable.
¡Oh! ¿per qué vaig inspirar
aquell amor malehit?
¡Oh! ¿per qué Dèu m' ha escullit
per penar y fer penar?
Sò honrada, serho es precís,
honrada sempre vull sè;
y ho he sigut y ho serè;
pero la mort de 'n Luis,
m' ha deixat en viu afany;
per ell odi experimento,
mes per mí ha mort ell, y sento
un remordiment estrany.
Donchs no ha bastat tot aixó
per atormentarm y abátrerm;
no: era precís combátrerm
ab nous cops, ab mes dolò.
¡Era precís que la ruina
en la miseria 'ns deixès;
y encara, perque mòlt mes
se 'm clavi al mèu cor la espina,
jo he de dá, en tremenda escena,
la fatal nova als mèus fills;
jo 'ls he d' exposá 'ls perills
á que 'ns condemna la pena;
y, en aquest instant cruel
en qué tants dolors devoro,
las llágrimas que jo ploro
no ho sòn... sòn gotas de fell
(Queda plorant amargament.)

ESCENA VI

SARA, ARTUR, ERNEST

ARTUR. Mamá.

ERNEST. Lo papá 'ns ha dit
que aquí vinguessem depressa,
que vosté parlarnos vol.

ARTUR. Y, mentres ell aixó 'ns deya,
estava tan commogut,
que, tremolant, ab prou feynas
podía parlar.

ERNEST. Jo he vist
que las llágrimas li queyan.

ARTUR. De repent nos ha deixat
y aquí vením.

ERNEST. Y 'ns altera
l' afany, per saber aixó
que ja tant nos interessa.

ARTUR. ¿Qué passa?

SARA. ¡Fills meus!

ERNEST. Vosté
tè sens dubte tanta pena
com lo papá.

ARTUR. ¡Tambè plora!

SARA. Nostra situació es mòlt séria...

ARTUR. Acabi.

ERNEST. No gosa á dirho.

SARA. Fills meus, jo, de cap manera
voldria darvos dolor.

ARTUR. ¿Y tot per vostés se 'l quedan?

ERNEST. ¿Es que estém mes malament
de 'l que estavam?

ARTUR. Lo que 'ns créyam
ha arribat?

ERNEST. Digui, mamá,
¿nostra ruina ja es certa?

SARA. ¡Fills del mèu cor! (*Romp lo plor.*)

ARTUR. ¿Damunt nostre
ja hi tenim donchs la miseria?

SARA. ¿Y bè, qué us podrè dir mes?

Nostra situació es tremenda.

Ja que ho heu endevinát,

m' evitéu, fills méus, la pena

de dirvos.... lo qu' ara déyau.

Ni 'l Ramon ni jo sabíam

com donarvos tal sorpresa,

terrible com ella sola,

inevitable, ferèstega.

Ara que ja ho sabéu tot,

fills, la vostra mare us deixa;

si; necessito estar sola;

vull, sense que ningú 'm veja,

esbargirme en rius de llágrimas,

preparárm per la miseria,

que fins á mí, que la sè,

qu' encara sommío 'm sembla,

y no m' hi puch avenir,

y sòn nom me desespera,

perque la temo per mí,

pe 'l meu espòs, que comensa

á envellir, y... per vosaltres,

fills de las entranyas mevas,

als qui tan sols en lo món

neguits y dolors esperan.

No, no, no; deixéume estar;

ara plors, dol y tristesa;

ara desconsol y llágrimas;
ara esglay del cor, que 's trenca.
Després... ja veurém... després;
ara deixéume, deixéume
ab lo plor, que 'm crema 'ls ulls;
ab lo dol que 'l cor m' arrenca.
(*Se 'n va plorant per una porta lateral.*)

ESCENA VII

ARTUR, ERNEST.

(*Quedan un moment pensatius y callats.*)

ERNEST. Ja ho has sentit.

ARTUR. ¡Ay! ¡es cert!

ERNEST. T' has quedat d' una manera...

ARTUR. Com tu.

ERNEST. Jo, Artur, estich trist;
pero tu... fins mort me semblas.
La teva cara ho demostra;
t' has tornat groch com la cera.

ARTUR. Y bè, sí; estich abatut.

ERNEST. Aixís fas bè, que ho confessas.

ARTUR. Escolta, Ernest; sabs qu' estimo
ab tot lo cor á la Elena;
y com conech mòlt y mòlt
lo pensar dels pares d' ella,
tíñch pòr, mes que pòr, sí; tíñch
la seguritat complerta
de que, quan sabrán que sols
puch oferirlos la probresa,
lo casament desfarán,
qu' era ma esperansa inmensa.

ERNEST. No s' hauría de desfer,
segons las tevas ideas.

ARTUR. ¿Per qué?

ERNEST. Si tan fidels són
las donas, com á tu 't sembla;
si tant saben estimar,
si tant créuben, si tant sènten,
aqueixa noya gentíl,
qu' es un àngel á la terra,
no 't deixarà pas, Artur,
perque ja no ets rich com eras.

ARTUR. Ella no, Ernest; ella no:
mes sos pares no són ella.

ERNEST. ¡Molt bè! ¡bona excusa, Artur!

ARTUR. ¿Qué dius, Ernest?

ERNEST. De manera
¡que aqueixa noya bonica
tindrà la ventatja inmensa

de despreciarte per pobre
y de resultá ignoscenta,
angelical, als teus ulls!

ARTUR. ¡Per Dèu, Ernest!

ERNEST. Creume, creume:

Si no 't vol, que no 't voldrà
si no hi vas ple de riquesa,
dèixala y quèdat tranquil,
qu' es senyal que la donzella
no t' estima, com no estiman
las demès; créume donchs, dèixala
y olvídala y no la estimis,
pren mas ideas y quèdat
solter com jo.

ARTUR. ¡Ernest!

ERNEST. A mí

m' es mòlt fide! la promesa.
¿Sabs com se diu? Soletat.

ARTUR. May puch tenir tas ideas.

Mon cor sent massa.

ERNEST. ¡Ay, Artur;

créume que 'm fas mòlta pena!

ARTUR. Si 's desfá 'l mèu casament,
oh, germá mèu, compadèxe 'm,
perque estich perdut, perdut,
no puch viure sens la Elena,
y per mí no hi ha remey
si no puch ser l' espòs d' ella.

ERNEST. ¡Pobre Artur!

ARTUR. La incertitut

ara mateix m' atormenta
y ja no puch continuar
vivint d' aquesta manera,
y me 'n vaig tot de seguit
á casa de ma promesa
pera saber ben aviat
quina ha de ser la sort meva.

(*Se 'n va pe 'l fondo.*)

ESCENA VIII

ERNEST.

¡Pobre xicot! Res: fal-leras.
Lo món es lleig y horrorós
y ells vólen que siga hermòs
de totas de las maneras.
Estranya que la promesa
lo vulga sols pe 'l diner,
y que diga:—No pot ser,
si ja heu perdut la riquesa.—

Creu que, si t'è 'ls sèus amors,
del diner tant se li endona,
y que, com la papallona,
viurán de mel de las flors.
¡Miréu qu' es una manía
que arriba á la extravagancia!
Res; es convertí en sustancia
lo fals y la tontería.
Hi há la condició fatal
de ser tòt com es, se 'n dólen,
y 's creuhen poder, si vólen,
cambiar la lley natural.
Y aixó no potser; aixó,
per mes que tots vulgan dirhi,
es un desvari.... un deliri....
perque ara.... lo que dich jo:
¿Qué 'n traurè de dir que 'l cel
es un manto blau turquí,
de vellut ó de satí,
brodat d' estrellas, com vel
de mil reynas superbiosas,
si jo sè qu' es tot, no mes,
capas d' aire, que, de des
d' aquet món, vistas confosas,
per lleys que las fán esclavas
de plans.... que 's sab lo Creador,
havent de ser d' un color
ó altre, acaban sent blavas?
¿Qué 'n traurè de desitjar
que, sota de la nevada
epidérmis satinada
d' una hermosura exemplar,
hi hagi colors que alegría
dònguín per lo bells y vius,
si jo sè qu' hi há 'ls repulsius
que ensenya l' anatomía?
Res. La inmensitat del cel
es ayre y espay; la pura
silúeta d' una hermosura,
tè, á dins, nérvís, sanch y fél,
y l' home, sota del dòls
semris amable que 'ns mostra,
tè passions, sota d' hont postra
la ditxa y 'l goig de mòlts,
y fá tots los crims per ellas,
y no 'ls hi pot dir que no,
del mateix modo que 'l lleò
tè de devorar ovellas.
Es cruel; pero es matemátich,
y jo veig que, en aquest món,
las Matemáticas són
lo únich que no es problemátich.
Aixó es cert: sumá y restar,

y multiplicá, y partí....
lo únich que 'n lo món, per mí,
no podrá ningú alterar,
y per çò hi pot sols haver,
seguint d' aquet món la ruta,
una vritat absoluta:
cent mil duros en diner.
Si ho haguessen vist així
lo papá, la mamá y ell,
no hi hauría ara 'l flagell
espantòs que veig vení.

ESCENA IX

RAMON, ERNEST.

RAMON. ¿T' ha contat la teva mare?...

ERNEST. Sí. Tot nos ho ha contat
á mí y á l' Artur, qu' acaba
de sortí en aquest instant.

RAMON. Donchs, ja ho veus.

ERNEST. Papá, aconsolis.

RAMON. ¡Oh! no 'm puch aconsolar,
perque jo, de ma desgracia,
fill mèu, sò culpable en part.

ERNEST. ¿Qué diu ara?

RAMON. Sí; estimantvos
com us estimo, y com sabs,
y tenint una fortuna
quasi mes que regular
per podé viure tranquils
y darvos lo benestar,
no devía aventurarme
en negocis del acás,
en jugadas que poguessen
ma ruína ocasionar.

ERNEST. Vosté per nostre bè ho feya;
volía mes capital
perque la nostra fortuna,
mes que regular, fòs gran.

RAMON. No importa; 'ls remordiments
omplen lo mèu cor d' afany;
que he faltat, fill de ma vida,
en cosa mes important.

ERNEST. ¿En qué?

RAMON. Pensant que ja èram
prou ríchs, sens preocuparm
dels revessos de fortuna,
no us he avesát al trevall.
Si ara vosaltres tinguèsseu
un modo de viure, es clar

que no fóra la ruína
tan terrible y tan fatal.

ERNEST. Créguim, ja ho arreglarém
d' un modo ó altre, papá;
mentrestant no 's desesperi,
que aixís res s' ha de lograr.
Sí, papá; vull sèrli útil,
estiguém junts mes que may,
sostenintnos tots ab forsa,
buscant tots honròs treball,
de segur que la cayguda
tan terrible no serà.

RAMON. ¡Ah; fill mèu!

ERNEST. No 's desesperi;
no sòm los sols desgraciats.

(Se 'n va pe 'l fons.)

ESCENA X

RAMON.

La vida es una batalla;
hi ha qui triunfa, hi ha qui cau;
jo triunfava, ara he caygut;
aixó es lo mal; lo contrast,
lo passar massa depressa
del bon viure al malestar,
de la claror á la fosca,
de la pau á l' ansietat.

ESCENA XI

RAMON, TERESA.

TERESA. ¿Qué tè? ¿Que tè mal humor?

RAMON. Sí; una miqueta, Teresa.

TERESA. ¡Eh! ¡Y donchs fora la tristesa!
Animis, home. ¡Valor!

RAMON. Bè... Teresa... ¿Qué volías?

TERESA. Alló... venia á sabé
si 'm podrà contestar re
del que vam dir fá vuit dias.

RAMON. ¿Respecte á lo de tornar
á n' aquí ab lo tèu marit?
No; no t' ho havém concedit.

TERESA. ¿Donchs que no 's van informar?
Bè... ¡es á dir que, ab bonas rahons,
no solament ell no vè
sino que se 'm treu també

sense consideracions
de cap mena!

RAMON. ¡No, Teresa!...

TERESA. ¡No; si ja veig d' hont vè 'l tiro!
¡Si ja fá mòlt temps qu' ho miro
y tinch la cosa compresa!

RAMON. No dúbtis, Tresa, que jo
sempre t' hi apreciat.

TERESA. Vosté ja sé qu' es vritat,
perque vosté es massa bó.
Qui no 'm vol, es donya Sara.
Sí, sí senyor... la senyora
que 's tem que pot ser jo fora
qui diguès la vritat clara.
Mes valdria que altres mals
ella evitá haguès volgut,
y avuy no haurían tingut
d' aná á n' aquets funerals.

RAMON. ¡Tresa!... ¿Qué vols dí ab això?

TERESA. Bè... no... ré; no li vull dir
perque no 'l vull entristir...
¿Sab qu' es vosté?... Massa bó.
Está cego ab la senyora,
com ab don Lluís, quan vivía...
y créguim... jo miraría
de sabé 'l que vosté ignora.

RAMON. ¿Parlas d' en... Lluís... y la Sara?...

TERESA. ¡Com que 'l veig trist per don Lluís!..

RAMON. ¡Oh! ¿Y com no?

TERESA. ¡No siga aixís!

RAMON. ¿Cóm vols que no senti encara
la mort d' un amich tan bó?

TERESA. ¡Ja ho crech! Si fòs la apariencia
lo mateix que la evidencia...

RAMON. ¿Qué vols dir?

TERESA. Ja veurá... aixó...

RAMON. ¿Titubejas?

TERESA. Donchs bè... clá...
don Lluís no era tan amich
com vosté 's creu.

RAMON. ¿Que dius?

TERESA. Dich
lo que sè.

RAMON. (¡Rahò tindrà
l' Ernest!)

TERESA. ¡Don Lluís!.. ¡Ja ho crech!

RAMON. Era amich (Ab fermesa.)

TERESA. ¡Ja hi há qui ho sab!

¿Amich? No 's fíhi de de cap.

RAMON. Parla clar. Saber jo dech
tot aixó que vols dir tu.

TERESA. Dich que 'm dol véurerl aixís
entristit per don Lluís.

Créguim... no plori á ningú.

RAMON. ¡Pero en Lluís m' afavoria!...

TERESA. Tot pe 'ls fins qu' ell se portava.

RAMON. ¿Fins dolents?

TERESA. Ab traïdoría.

No; bè... Dèixiu corre... re.
Aixís, dès d' aquest moment,
podrà saber la senyora
qu' aquesta pobreta vella
ha estat mòlt mes noble qu' ella
en un cas igual no fóra.

RAMON. ¡Teresa... per Dèu... per Dèu!

¡Tu has fet neixe una suspita
en mon cap, que ja m' irrita!

TERESA. ¡Ah! ¡Sent aixís me sab greu
haver parlat!

RAMON. Parla clá'.

Parla clár d' una vegada;
sembla que tinguis trabada
la llengua en lo paladá.
¡Aixís la pau no s' altera.
dels que, en pau, sens ánsia, viuhem!
Las cosas... claras se diuhem;
claras, ó de cap manera.

TERESA. ¡Bo! ¡Vull lo bè de vosté
y vosté m' ho paga aixís!

RAMON. ¡Ès que has suposat que en Lluís
obra ab mí ab mala fé;
es que, sino m' hi enganyat,
has volgut dir que 'l traïdor
atentava al mèu honor!..

TERESA. Donchs, francament; he lligat
cap y caps... y he deduhit
que don Lluís...

RAMON. ¡Acaba! ¡Acaba!

TERESA. ¿No 's recorda... no observava
temps atrás, qu' ell, ab neguit,
venía aquí cada punt?

RAMON. Era natural; venía
perque á mí véurerm debía.

TERESA. Vágiu combinant tot junt.
¿No recorda ab quin sorris
lo rebía la senyora?

RAMON. Ben educada no fóra
sino ho haguès fet aixís.

TERESA. ¿No recorda que, de cop,
aquell sorris va cessar
y qu' ell ja no vá tornar
y que sa mort vá se aprop?

RAMON. ¡Calla! ¡Oh!.. ¿Y vol di aixó qu' ella?...

TERESA. Jo no dich qu' ella ni qu' ell.
Jo sols li ensenyo 'l capdell
de quin modo... 's descapdella.

Jo... per mí... crech qu' ella es bona;
mes vá sonriure á don Lluís
y d' aquest primer sonrí
vè 'l compromís d' una dona.

RAMON. ¡Calla! ¡Prou! ¡Me fas horror!
Ha estat, dona viperina,
cada paraula, una espina,
que m' has enfonsat al cor.
¿Quin ha estat lo teu intent?
Jo tranquilament vivía,
y tu, malvada, tu, impía,
m' has portat en un moment
al infern del desconsol.
¿Que 't proposas? ¿Ab quin fi
has afegit ton veri
á ma ruina y á mon dol?

TERESA. ¡Jo, senyor!

RAMON. ¡Calla! No mes.
No 't vull sentir mes, Teresa.
Ja de Sara, la honrada
prou sens pietat has ofés.
No 't crech, no 't vull creure ¿ho sents?
¡Infame calumniadora!
No 't crech; la teva senyora
es sempre honrada, y tu ments.
Ja que tant t' has atrevit,
ja que aixís, vil, calumnias
al ángel, que tots los dias
t' ha estimat y protegit,
surt deseguida, al instant,
y aquí no tòrnis.

TERESA. Jo...

RAMON. Rés.

T' advertixo, que may mes
te vull veure al mèu davant

TERESA. ¡Pero, si!...

RAMON. ¡Dona malehida,
vès; mes no 't pensis que jo
cas de tas paraulas faig.
No crech res del que m' has dit.
Has calumniat; has mentit!
Ara vèsten.

TERESA. *(Senyalant la porta.)*
(Tremolant, avergonyida.)

Bè; me 'n vaig.

RAMON. ¡Oh! ¡No! ¡No! Per Dèu, Teresa!

TERESA. No; si per çò no m' hi ofés.
Si no tinch que dirhi rés.
Si á mí no 'm causa sorpresa.
Si ja ho sè, que aixó es lo pago
que sólen doná 'ls senyors...
vosaltres feulos favors.
Tracteulos sempre ab alhago.
Estimeulos ben bè als fills.

Estalvieulos fins un xavo,
féu, lo qu' ara de fè acabo,
d' advertirlos dels perills.
¿Agrahirho? ¿Per qué ha de ser?
Si t'è de plorar, que plori.
Si anyora als noys, que 'ls anyori;
ja es vella, ¿qué 'n hem de fèr?
Los vells, á las Hermanitas,
ó al hospital, ¡vaya! ¡Bah!
¡Vés si ara ningú voldrá
qu' un vell, li vinga ab xiquitas!
Fá mòlt bè, mòlt. bè senyor.
Mòlt tonto, si no ho fès, fora.
Quèdis aqui, ab la senyora;
tráctila bè y ab amor.
Ella es bona, y vosté es bó;
viscan com á bons esposos,
y que sigan tan ditxosos
com los hi desitxo jo.
Aixó es lo ben fet; així es
com s' obra ab delicadesa.
Ben fet; aixís la Teresa
no 'ls fará nosa may mes.

(Se 'n vá plorant.)

ESCENA XII

RAMON.

¡Es massa fort lo combat!
¡Oh! ¡la sospita malvada!...
Ja tinch la espina clavada.
¡Teresa! ¡Bè t' has venjat!
No pot ser, no; ¿per qué jo
he d' estar dubtant així?
¡Jo mateix me dich que sí!...
¡Jo mateix me dich que no!...
Aqueixa dona infernal
m' ha clavat al cor la espina;
ja no penso en la ruína,
qu' es mòlt pitjor lo mèu mal.
¿Pero qué? ¿arrastrar me deixo
per la calúnnia malvada?
¿de ma Sara, tan honrada,
á sospitar m' atraveixo?
Fuig, fuig de mí, pensament
que 'm matas y m' envileixes!
En va per aixó pateixes,
cor mèu, ab aquest torment.
Es álgel la meva Sara
que m' estima ab frenesí,

y jo sò 'l malvat aquí
que goso á dubtar encara.
¡Ella faltar al deber!
¡Ella faltar al honor!
¡Sols lo dirho me fa horror!
¡Ho! ¡No pot ser, no pot ser!

ESCENA XIII

RAMON, SARA.

SARA. ¡Ramon!

RAMON. (*Al sentir-la, 's gira rapidamet y corre á
abrassar-la.*) ¡Sara del mèu cor!

SARA. Estás mòlt mes agitat
que quan fa poch t' he deixat.

RAMON. ¡Sara meva!

SARA. (*Mirantlo ficsament.*)

Veig del plor
senyals en tos ulls.

RAMON. Sí, sí;
pero no tè res d' estrany;
lo combat intern, l' afany
que s' ha apoderat de mí...

SARA. Sí, pero...

RAMON. Dígasmè, Sara:
¿m' estímas mòlt, sense mida?

SARA. Ab tota la mèva vida.

RAMON. ¿Com avans?

SARA. Mòlt mes encara;
no, mes, Ramon, no pot ser;
que sempre per mí has estat
ab deliri idolatrat.

RAMON. ¡T' estimo á mes no poguer!
¡Sí, sí; es veritat!

SARA. ¿Cóm no?
¿y no ho sabías encara?

RAMON. Sí; ho sabía.

SARA. Donchs, ¿per qué ara
tu m' has preguntat aixó?

RAMON. Tenía necessitat
de seutirho repetir;
que 'm consola, en mon patir,
ton parlar enamorat.

SARA. Donchs bè: t' estimo, t' adoro;
ja que 't plau, t' ho dirè així;
quan estás fora de mí
un sol instant, ja t' anyoro.
Per mí tu ets tot. y ningú
te 'm roba l' amor etern;
estar sense tu es l' infern,

y es lo cel estar ab tu.
De cos y ánima ab tu unida,
per tu vaig èsser creada;
estant de tu separada,
jo no comprench pas la vida.
Y, vés si l' amor es gran,
l' amor que per tu jo sento,
que, per tu visch, per tu alento...
y á Dèu estich demanant,
que als dos nos fassa morí
junts y en lo mateix moment,
amantnos eternament
ab lo mateix frenesí.

RAMON. ¡Sí, sí... y aixó no es mentida!

SARA. ¿Com ho ha de ser?

RAMON. ¡No, may, Sara!

SARA. ¿No 't comprench! ¿qué vols dir ara?

RAMON. ¡Si ets tota la meva vida!

SARA. ¡Oh, Ramon!

RAMON. (*Girantse rapidament cap al fons.*)
Calla, algú vè.

SARA. Es l' Artur.

ESCENA XIV.

. Los mateixos, ARTUR.

ARTUR. ¡Papá! ¡mamá!

Ja no podém ocultá
la nostra desgracia.

RAMON. ¿Qué?

SARA. ¿Qué dius?

ARTUR. Que tot Barcelona
sab que nosaltres estém
arruinats.

SARA. ¡Oh! ¡Dèu supré!

ARTUR. Tothom, tothom n' enrahona.

RAMON. Era de veure.

SARA. Sí; ¡ho era!

ARTUR. D' aqueixa murmuraciò,
desde fa una estona. jo
sò la víctima primera.

RAMON. ¿Qué t' ha passat?

SARA. Parla, fill.

ARTUR. He anat á casa la Elena
fa poch temps, ab molta pena,
ja tement algun perill.
M' han rebut prop de la porta,
y ab tal fredò m' han rebut
que al instant he conegut
que ma esperansa era morta.

M' he despedit de seguida,
y ells no han pregat que 'm quedès,
y jo me n' he anat, ofès
y sentint mortal ferida.

SARA. ¿Pero, y la Elena?
ARTUR. M' han dit
que no hi era.

RAMON. L' han negat.
SARA. Sí, fill mèu; t' han enganyat.

RAMON. ¡Oh! ¡ni siquiera han fingit!

SARA. ¿Y tu la estimas encara?

ARTUR. ¡Sí, mamá: ab tota ma vida!
Jo sè qu' ella, decidida,
m' estima com avans, ara.

RAMON. T' ho pensas.

ARTUR. Ho sè.

SARA. No, no.

ARTUR. Al menos ho crech així.
¡Si no ho creguès! ¡ay de mí!
¡moriría de dolò!

SARA. ¡Pobre fill mèu!

RAMON. ¡Pobre Artur!

ARTUR. Ja 'm póden, ja, compadí,
qu' es l' amor que sento en mí
massa gran y massa pur.
Y amor que aixís está en guerra
ab aquet mon tan cruel,
pot sè afortunat al cel,
mes no ho es may á la terra.

ESCENA XV

Los mateixos, ERNEST.

(Per la porta del fons.)

ERNEST. Papá.

RAMON. Que hi ha.

ERNEST. Allá fora
espera un notari.

RAMON. ¿Allá?

ERNEST. Y diu que si pot entrá.

SARA. ¿Qué deu voler?

RAMON. ¡Tot vè á l' hora!

ERNEST. Per entrá espera 'l permís;
ho ha dit ab gran cortesia.

RAMON. ¿Mes, qui l' envía?

ERNEST. L' envía
l' albacea de don Lluís.

RAMON. ¡Ah!

SARA. ¡Dèu mèu!

RAMON. Ja ho comprench tot.

ARTUR. ¿Qué?

RAMON. L' albacea sabrá
qu' estém arruinats, y ja
vol veure si cobrar pot.

ARTUR. ¿Tan depressa?

RAMON. Tan depressa;
així es lo mon; mesquí y vil;
al rich se 'l deixa tranquil,
pero al pobre se l' apressa.
No hi ha dubte; aqueix senyò
vè lo deute á reclamar,
á comprometre, á embargar.
SARA. Sempre pensas lo pitjò.

RAMON. Ja veurás.

ERNEST. ¿Donchs, qué hem de fer?

RAMON. Dígasli qu' entri al instant;
no 'l podém deixá esperant;
cumplim ab nostre deber.
Vès, Ernest.

(L' Ernest se 'n va.)

ESCENA XVI

Los mateixos, menos ERNEST.

SARA. Tinch confiansa
encara en Dèu.

RAMON. Donchs, jo no;
¿qué vols que vingui de bo?

ARTUR. Jo també tinch esperansa.

RAMON. Ho dihéu per animarme,
ja ho comprench, pero es en va,
que tot previst ho tinch ja,
y res; res pot alentarme.
Las penas no 'm serán novas,
perque ja las veig venir;
si en lo mon tinch de sufrir
comensém per 'questas probas.
Ara, donchs, serenitat
pera rebre á aqueix senyò.

SARA. ¡Ramon!

RAMON. Ell tè la rahò,
y jo dech ser humillat.

ARTUR. Ja són aquí.

ESCENA ULTIMA

Los mateixos, NOTARI, un ESCRIBENT, ERNEST.

(Per la porta del fons.)

NOTARI. Dèu los guart.

RAMON. Dèu lo guart.

(Tots los demès també saludan.)

SARA. (¡No sè 'l que sento!)

RAMON. Acòstis y prengui assiento.

NOTARI. ¡Oh! No cal; porto retart
y haurém acabat ben prompte.

RAMON. Com vulgui, vosté mateix.

¿Digui, qué se li ofereix?

NOTARI. Vinch ara á donarlos compte,
que aixís lo deber m' ho mana,
del testament que ja á punt

(Ensenya un plech de papers.)

duch aquí y va fè 'l difunt
don Lluís Casamitjana.

RAMON. ¿Lo sèu testament?

NOTARI. Jo fé
dono d' ell.

RAMON. ¿En aquesta hora
y lloch?

NOTARI. ¿Aquesta senyora
deu sè esposa de vosté?

SARA. Servidora.

NOTARI. ¿Donya Sara
Bertran de Vidal?

SARA. Tal es
lo mèu nom.

RAMON. ¿Y... qué vol mes?

NOTARI. Espèris; vaig á dirho ara.
Donchs, don Lluís, que al cel sía.
sentint la mort acostarse,
quan va comensá á agravarse
sa darrera malaltia,
va otorgá testament clos
y en poder mèu va deixar-lo,
encarregantme, al sellarlo,
que aquí mateix llegit fòs
lo dia mateix que 's fessen
los sèus funerals, que aquí,
quan jo 'l vinguès á llegí,
vostés quatre s' hi trovesen.
Y, ja qu' es aquet moment
l' apropòsit y 'l precís,
vaig ara, ab lo sèu permís,
á llegirls lo testament.

RAMON (*Girantse á la Sara, á Artur y á l' Ernest.*)
¡No comprench res!

SARA. ¡Jo tampoch!

ERNEST. ¡Jo menos!

ARTUR. Ni jo.

NOTARI. (*Mentrestant haurá anat desdoblegant lo paper.*)

A llegirl.

(*Llegeix. Tots se li acostan ab mòlt interès.*)

Jo... Las cláusulas d' estil...

(*Figurant que va llegint.*)

just; arribém á aquest lloch,
qu' es lo essencial, l' important.

(*Llegint ab mòlta solemnitat.*)

«Jo ma hereva instituheixo
y cent mil duros li deixo
á donya Sara Bertran.»

RAMON. ¡Qué! (*Interrromptlo ab sorpresa é ira.*)

SARA. ¿Qué diu?

RAMON. No he comprés bè.

NOTARI. Bè, home, no tinga apuros.
Don Lluís deixa cent mil duros
á la esposa de vosté.

RAMON. ¡Llamp del cel!

(*Llansant una mirada terrible á Sara.*)

SARA. ¿Ramon?

RAMON. ¡Malehida!

¡No era donchs calúmnia no!

SARA. ¡Creus potsè!... (*Ab un gran crit.*)

RAMON. ¡Tot ho, sè!

SARA. ¡Oh!

RAMON. ¡Has envenenat ma vida!

ARTUR. ¡Papá!

ERNEST. ¡Papá!

SARA. ¡Vetaquí (*A si mateixa.*)

la venjansa tan terrible
qu' ell va dir!

RAMON. ¡Ha estat possible!

SARA. ¡Vull morir!

NOTARI. (*Que s' haurá quedat sumament sorprés
mirant á un costat y altre.*)

¡Qué passa aquí!

(*Quadro. A un cantó Ramon, entre Ernest y Artur.
A l' altre cantó Sara, apoyantse en la taula; al
mitj lo Notari, mirant al seu voltant, ab los papers
á la ma. Cau lo telò.*)

ACTE TERCER

La mateixa decoració.

ESCENA PRIMERA

ARTUR, ERNEST.

ERNEST. Sembla que no puga ser
veritat tot lo que 'ns passa.

ARTUR. ¡Quina diferencia en tot!

ERNEST. Cert, avans aquesta casa
no mes que felicitat
per tot arreu respirava.

ARTUR. Pero va vení 'l trasbals,
la mort d' en Casamitjana,
la ruina...

ERNEST. Tot va fer munt
per augmentar la desgracia,
que, com negra tempestat,
ha caygut sobre nosaltres.

ARTUR. Pero sobre tot, aquell
testament...

ERNEST. ¡Oh, quina infamia!

ARTUR. Pero, no obstant, la mamá
la herencia no l' ha acceptada.

ERNEST. Ni 'l papá permeteria
qu' ella intentès acceptarla.

ARTUR. Ni ella ho ha intentat sisquiera,
ni ha crusat per la seva ánima
lo mes lleuger pensament
que la inclinès tal vegada
á admetre aquells cent mil duros
del malvat Casamitjana.

- ERNEST. Pero no obstant, Artur, consta
qu' ell, ab voluntat marcada,
los deixa á nostra mamá.
- ARTUR. ¿Ell acás va consultarla
al escriure 'l testament?
- ERNEST. Jo no ho sè.
- ARTUR. ¿Y gosas encara
á dir que no ho sabs?
- ERNEST. Ni tú
ho sabs tampoch.
- ARTUR. ¡Oh! són vanas
tas sospitas.
- ERNEST. De 'l que veig
ab prova patent y clara
deduhesch lo que hi ha hagut.
- ARTUR. ¡Oh! me sab grèu escoltarte
parlar d' aquesta manera.
- ERNEST. Ditxós tú, Artur, que, elevante
y tan sols acostumat
á volar per las seráficas
regions del cel, no sabs veure
los mals que la terra tanca.
- ARTUR. Ab tu jo no 'm canbiaría.
- ERNEST. Ni jo tampoch ab tu.
- ARTUR. (*Com escollant.*) ¡Calla!
Algú arriba.
- ERNEST. (*Mirant cap al fons.*)
Es lo papá.
¡Ell si que 'ns ha de fer llástima!

ESCENA II

Los mateixos, RAMON.

(*Vè pe 'l fons ab lo sombrero posat. Al entrar lo deia en una cadira.*)

RAMON. Fills.

ARTUR. } Papá.
ERNEST. }

RAMON. Vinch d' enllestir
alguns quefers d' importancia
y á veure si puch trovar
tres colocacions honradas,
una per mí y altre tant
per cada hu de vosaltres.

ARTUR. ¿Y ha trovat?

RAMON. Sembla que sí;
segur no hi ha res encara,
pero probabilitats
vos prometo que no 'n faltan.
Aixó si, modestos sous.

ERNEST. Ja ho pensém.

RAMON. Y encara gracias.
Podém víure y no res més.

ARTUR. Ja n' hi ha prou.

RAMON. ¡Oh! per vosaltres,
qu' estéu bèn acostumats,
no n' hi ha prou, no, fills de l' ánima.

ARTUR. Sí, papá.

ERNEST. Treballarém.

ARTUR. ¿No són homes com los altres?

RAMON. Fills mèus, quan us sento aixís,
me sembla que món coratge
va creixent, y la ruína
ja ni sisquera m' espanta.
Lo dolorós, lo terrible
es lo crim de vostra mare;
aixó si que m' esborrona,
aixó si que 'm dona llàgrimas,
y, ab torrents de gelosía,
me va rompent las entranyas.

ERNEST. ¡Papá!

ARTUR. ¡Per amor de Dèu!

RAMON. Ja sè que 'm torno intractable.
No puch enrahoná ab ningú,
de res tinch humor ni ganas,
no mes d' estar sol, y aixís,
tot estantme sol, encara
ni ab mi mateix puch estar,
sento anhel, sento frisansa,
y vaig d' aquí per allí
com una fera engabiada
á qui no mes la devoran
los impulsos de la rábia.
May puch allunyar de mí
la imatge de vostra mare,
avans tan tendra y tan bona,
segons apariencia falsa;
y avuy odiosa y terrible,
segons realitat malvada.

ERNEST. ¡Ah, papá!

ARTUR. Potser que no.

RAMÓN. Calla, fill mèu, calla, calla;
y, per més que siguéu fills,
no intentéu, no, disculparla,
ni m' intentéu consolar
ni alentarme ab la esperansa.
Deixéume, ab lo mèu dolor,
esbargirm, desesperarme;
no poséu treva al neguit
que 'm fa dalir y que 'm mata;
que val mes, fills mèus, molt mes,
lo morir d' una vegada,
que no pas á poch á poch

anar rebent sotregadas
d' aquet violent temporal
qu' está batent la meva ánima.
(*Se 'n vá per una porta lateral.*)

ESCENA III

ARTUR, ERNEST.

ERNEST. ¡Ja ho veus!

ARTUR. ¡Ja ho veig!

ERNEST. Y d' aixó
sols la mamá 'n tè la culpa.

ARTUR. ¡Oh! potsè...

ERNEST. No admet disculpa
lo qu' ha fet.

ARTUR. Tu no ets fill bo
si aixís parlas d' una mare.

ERNEST. Jo sols veig lo desesper
del papá.

ARTUR. ¿Mes, qué hi vols fer?

ERNEST. Ella...

ARTUR. Jo no ho crech encara.

ERNEST. Tu sabs en quin grau, Artur,
á la mamá jo tenía;
per mí ella resumía
tot lo honrat y tot lo pur.
Tu sabs que no creya jo
en la virtut, en l' heroisme,
pero, en mon escepticisme,
sempre hi feya una excepció.
Era per mí, la mamá,
diferent de tots lo sers
que habitan en l' univers;
per mí, tot mesquí, tot va,
tot dolent era com es;
sols ella, entre 'l mal qu' espanta,
era la bona, la santa,
la diferent dels demès.
Donchs bè; considera, Artur,
lo mòlt que jo dech sofrir,
si un somni que vaig tenir,
si un pensament tendre y pur
ha mort del mal en la guerra;
si una ilusió, si, una sola
qu' he tingut, ara s' endola
entre l' ombra de la terra.
Si al últim tinch de dir franch
que sols mas ideas són
verdaderas, y que, al món,
tot es maldat, tot es fanch.

ARTUR. Pero ella, no.

ERNEST. Ella també,
per nostra desgracia.

ARTUR. No.

ERNEST. No ho voldria creure jo;
no ho voldria, pero ho sè.

ARTUR. No ho sabs, ni ho sab lo papá.

ERNEST. Las apariencias la danyan.

ARTUR. Las apariencias enganyan
¡y no 'm vull deixá enganyá!

(En aqueix moment apareix Sara per una porta lateral, pero no diu res y escolta aturada prop de la porta.)

ESCENA IV

Los mateixos, SARA.

(Que no pren part en la conversa fins que s' indica. Los fills no veuen á sa mare fins que aquella parla.)

ERNEST. Ditxòs tú, que pots tenir
ilusió tan dòlsa encara.

ARTUR. ¿Quin fill dubta de sa mare?
mes li valdria morir.

ERNEST. ¡Ah! pero aquesta vegada,
has de confessar, Artur...

ARTUR. Res confesso; estich segur
que nostra mamá es honrada.
No sè pas donarte prova
ni la disculpa que vols;
la mèva ánima tan sols
totas las disculpas trova.
Pera mí es lo mes senzill
creure tot lo que 't dich ara;
m' ho diu són dolor, sa cara,
y m' ho diu l' amor de fill.
Y, encara que jo vegès
com falta, encara que jo
la prova de tot aixó
que se l' acusa, tinguès,
encara que, per la impía
desgracia, de res dubtar
poguès, jo; t' ho puch jurar,
ni llavoras ho creuria.

SARA. *(Que haurá arribat á posarse entre 'ls dos.)*
¡Gracias, Artur!

ARTUR.) *(Ab gran sorpresa, al sentir-la.)*

ERNEST.) ¡Ah!

ARTUR. ¡Mamá!

SARA. He sentit tot lo que deyas.

ARTUR. Feya 'l que dech.

SARA. ¡Artur, feyas
lo que no fa 'l teu germá!

ERNEST. ¡Ah! ¡mamá!

SARA. No 't culpo, no;
culpo sols á l' apariencia
que amarga aixís la evidència
de 'l qu' he sigut, de 'l que sò.

ARTUR. Per mí, no.

SARA. La veritat
te diu la intuició secreta
que ara á mi 'm deix satisfeta
de ton pensament honrat.
¡Ay, lo que 'm dol, y ningú.
fills mèus, comprendre podria,
la inesplicable agonía
que 'm fa patir, es que tú, (A Ernest.)
fill mèu, també del mèu cor,
no pènsis com ton germá
y hajis pogut arribá
á dubtar del mèu honor.

ERNEST. ¡Ah! ¡per Deu!

SARA. No 't neguitejis.
No 'm creus; no pots ferhi mes.
Cada hu, ja ho sè, es com es.
Quan ho sápigas y ho végis
ja ho creurás; lo tèu germá,
per alguna cosa creure,
no li es necessari veure,
no necessita tocá;
li basta lo que li diu
una veu íntima y pura;
y ja 'n tè prou, y assegura,
y no li falta motiu.

ERNEST. Pero jo...

SARA. Tú no ets així.
La teva obligació es ara
aná á consolá al teu pare;
y la del Artur, á mí.

ERNEST. ¡Oh! ¡si sapiguès, mamá
lo que sufreixo!

SARA. Ja ho sè.
Vès, lo que t' he dit, á fè.

(Ab una mà li indica cap al lloch per hont ha sortit
Ramon.)

ERNEST. (Inclinant lo cap, avergonyit pero ab res-
pecte. A mitja veu.)

Ja hi vaig.

SARA. Vèslo á consolá.

(L' Ernest se 'n va per una porta lateral.)

ESCENA V.

SARA, ARTUR.

- ARTUR. ¡Ah, mamá!
- SARA. ¡Fill del mèu cor!
- ¡Tu m' has comprés!
- ARTUR. Jo sols sè
que sempre dech á vosté
defensar ab viu ardor.
- SARA. Sò honrada, fill mèu, sò honrada.
- ARTUR. Ho sè; n' estich convensut;
podría estar la virtut
per vosté representada.
- SARA. ¡Si sapiguesses, fill mèu,
quina aparencia estranya
d' un modo terrible enganya
á ton pare, al germá tèu,
á tothom!...
- ARTUR. ¡Desventurada!
- SARA. ¡Com, desdixada, pateixo!
Y, no obstant, t' ho repeteixo:
Sò honrada, fill mèu, sò honrada.
Ho puch jurar... per l' amor
que tu 'm tens, per la memoria
de ma mare, qu' está en gloria,
per lo mèu mateix honor,
que, net, transparent y pur,
mirall de casadas es.
- ARTUR. Ja ho sè.
- SARA. ¡Mes, ay! los demès
com tu no ho saben, Artur;
y tu tampoch, francament;
tambè, potser, l' apariencia
t' oculta ara la evidencia,
y, en secret, lo teu cor sent
lo que sent lo teu germa;
tal vegada tu enrahonas,
bè de mi, perque á las donas
sempre 't plaus en defensá;
potser, com m' estimas tant,
parlas sols de ma virtut...
- ARTUR. Nò, mamá; estich convensut,
com n' estich de lo mes sant.
- SARA. Y, si acás en lo tèu cor
quedès sols una petita
sombra vaga de sospita
respecte del mèu honor,
jo explicacions te darè
y convéncerte prometo.

ARTUR. Las explicacions no atmeto;
no; no las escoltarè.
No vull que vosté 's vindiqui
davant mèu; prou vindicada
está já; vosté es honrada
y no cal que res m' espliqui.
Li juro que ho sè, que ja es
per mi una gran veritat
que vosté may ha faltat
may á ningú, may en res.

ESCENA VI

Los mateixos, RAMON.

(Que haurá aparegut per una porta lateral, pochs moments avans y haurá escoltat sens dir res.)

RAMON. Donchs jo si que las vull, Sara,
las tevas explicacions.

SARA. ¡Ramon!

RAMON. Y ab provas, ab rahons,
y sens vacilar, y ara.

SARA. Sí, sí; escolta...

RAMON. Vès, Artur;
vès á dins ab ton germá;
dèixam sol ab ta mamá.
Fès que en aquet lloch, segur,
á interrómprerns ningú vinga.

ARTUR. Me 'n vaig y aixís ho farè.

RAMON. Si de cas, jo us cridarè
á tu y l' Ernest, quan convinga.

(Artur se 'n va per la porta del fons, després d' haver-se inclinat respectuosament davant del sèu pare.)

ESCENA VII

SARA, RAMON

SARA. Escolta, Ramon, escolta;
no sigas sever ab mí;
te sò fídel.

RAMON. ¡Sempre així!

SARA. Sempre; ni una sola volta
he faltat al tèu honor;
t' ho juro per lo mes sant;
tot, tot t' ho anirè explicant,
tot, ab la veu del mèu cor.
Aquell home, que, vilment,
ser tan amich se 't fingía,

es cert que á mi 'm pretenía
ab sòn amor delinquent.

RAMON. ¡Sara!

SARA. ¡Oh! Ell sí; aixó ray;
ell me podia pretendre;
pero jo no 'l vaig atendre
ni una sola volta, may.

RAMON. ¡Próbamho!

SARA. Digna y severa
sempre li vaig contestar;
ell irat se va posar
sens cansars' de cap manera;
y, no cedint en sòn plan,
tot ho va apurar: promesas,
prechs, amenassas, vilesas,
llágrimas, tot; y, entretant,
jo, ferma, jo; coratjosa,
sempre. Ramon, contestava
que sols á tu t' estimava,
qu' era honrada, qu' era esposa.

RAMON. ¡Oh! ¡Ments, ments!

SARA. T' ho puch jurar
per l' amor dels nostres fills.

RAMON. Salva d' entre tants perills
no 't vas poder, no, quedar.

SARA. ¡Oh! si no 'm costava res
defensarme en tal instant;
¡si á tu t' estimava tant!
¡si no estimo á ningú mes!

RAMON. ¡Sara!

SARA. Ell se desesperava,
mes jo no cedia en re.
¡Oh! si vaig faltar, va sè
en no dirte 'l que passava.

RAMON. Mes jo vull de tot aixó
una prova, una no mes.

SARA. ¡Qué vols que 't diga!

RAMON. No res,
ó convéncerm.

SARA. ¡Pero jo
no tinch aquesta vegada
altra prova en tot lo mon
que ma paraula, Ramon,
sempre pura, sempre honrada!

RAMON. Ta paraula no 'm convens.

SARA. ¡Per Deu!

RAMON. ¿Com puch créurert', Sara
Com m' has enganyat fins ara,
tambè ments.

SARA. ¡Oh!

RAMON. Tambè ments.

SARA. ¡Oh! ¡Aqueix malvat de Lluís
que ha diferit sa venjansa

després de sa mort, y alcanza
á desesperarme aixís,
me roba tota ocasió
de poderme vindicar,
y cap medi he de trovar
pera fer valdre ma rahò!

RAMON. Cap.

SARA. ¡Ah! ¡Quin cástich etern
deu tenir al altre món!
Per ell prou cástich no són
tots los torments del infern.

RAMON. ¿Qué 'm fa 'l cástich que 'l malvat
al altre món deu tení?

A mes infern que 'l d' allí,
ell á mi m' ha condemnat.

SARA. ¡Oh! ¡Ramon!

RAMON. ¡Jo, que per tu,
tot lo del món olvidava!
jo, Sara, que t' estimava
¡com ja no estima ningú!
Jo que, de ma sort impía,
que á la ruina, á la pobresa
nos ha portat, fentme presa
de tot lo que jo tenia,
fins d' aixó m' aconsolava,
contant ab tos eterns llassos;
y á la miseria, en tos brassos,
¡resignat desafiava!

¡Oh Sara! ¡Sara! l' amant
al espós cruelment ha mort.

Ha estat un cop massa fort

¡per mi, que sè estimar tant!

SARA. Si jo t' estimo també;

¡si 't sò fidel, si sò honrada!

¡si ni una sola vegada

t' he faltat, ni 't faltare!

RAMON. No; no 'm treus del meu dolor.

¿Cóm no era ell lo teu amant,

si, fins al morir, constant

te va deixá aquest tresor?

Sí; lo teu amant va ser

y tu 'l vares correspondre,

y en va ja ara 'm vols confondre

ab ton accent falaguer;

que, tot aixó qu' enrahonas,

tot són inventadas faulas,

tot paraulas, sols paraulas

que sabéu trovar las donas.

Ell va tenir ton amor;

ho demostra la apariencia,

y m' ho diu, ab insistencia,

la veu mes fonda del cor;

y no podrá may ningú

desfer la meva certesa,
que ja, Sara, ta vilesa
la sè tant com la sabs tu.

SARA. ¡Y en los meus ulls ma virtut,
lo desdixat, no la veu!
¡Una paraula, Dèu mèu,
que 'l deixi ben convensut!

RAMON. No; no te la donará.

SARA. ¡Y així he de ser condemnada,
sabent, com sè, que sò honrada!
¡Això es cruel, es inhumá!

RAMON. Si tu 't queixas, qu' ets culpable,
¿qué he de fer, qué he de fer jo
que sols la víctima sò
d' aqueix crim irremediable?

(Ella intenta parlar, ell, allargant la ma, li impe-
deix.)

No; no dígas res; ja es
inútil tot lo que diguis;
no cal qu' esforsant t'estiguis
per parlar, no díguis res.

No m' has de convence, no;
lo teu parlar mes m' ecsalta;
y al damunt sento ta falta
com una maledicció.

Ab tot lo que 'm pugas dir
no 'm provarás ta virtut;
ni 'm deixarás convensut,
ni deixarè de patir.

Lo teu amant, forta guerra
me va deixá, horror etern;
lo qu' ell pateix al infern
jo ja ho pateixo á la terra.
Duhent un llamp á la mirada,
vaig... no 'm moch... vacilo... dubto;
m' animo, desmayo, 'm subto,
y, ab l' ira desenfrenada,
te vull matar... y no puch;
me vull matar... y ¡es un crim!...

¡Dubto si 'ls fills que tenim
portan la sanch que jo duch,
y!... ¡Oh! ¡No! ¡No! ¡No estranyis res!
Si 'm veus assessí, ó suicida,
ó boig, ó havent dat la vida
al cervell, per l' odi encés,
morte aquí, en vil viudetat,
sense espòs ni fills á vora,
y paga 'l teu crim, y plora
lo cor que tu has trossejat.

(Se 'n va com boig per una porta lateral.)

ESCENA VIII

SARA.

¡Oh! No hi ha remey per mí;
no 'm creu, no 'm creu; no 'm creurá.
Va comensá per dubtá,
y ja creu ab frenesí
lo que no es pas veritat,
lo qu' es sols calumnia horrible
forjada per la terrible
y fatal casualitat.
¡Dèu mèu, vos que sabéu bè
que sò bona, que sò honrada,
no apartéu vostra mirada
d' aquells que en vos tènén fé;
no 'm desamparéu, Senyor,
y donéume, á totas horas,
paraulas convencedoras
de que guardo 'l mèu honor.
Apartéu de mí 'ls perills
que m' envoltan ab vilesa;
convenséu de ma honradesa
al mèu espòs y als mèus fills!

(Queda plorant amargament. Pausa curtíssima.)

ESCENA IX

SARA, TERESA.

TERESA. Senyora. *(Desde la porta del fons.)*

SARA. *(Girantse ràpidament.)*

¿Quí hi ha? ¡ah! ets tu;
avansa, avansa, Teresa;
vina.

TERESA. *(Avansant.)* Vosté m' ha enviat
á buscar, y aquí depressa
he vingut.

SARA. Que has trigat molt
encara trovo.

TERESA. No 'm creya
que m' enviessen á buscar
á la casa que 'm van treure.

SARA. Te va treure 'l meu marit;
no vaig ser jo.

TERESA. Ja ben certa
n' estich d' aixó; mes no obstant...

SARA. D' inútils paraulas dèixat,

y, ja que 't trovas aquí,
aném á lo que interessa.

TERESA. Y bè, donchs...

SARA. Ja deus saber,
per aquella carta meva
que ahí jo 't vaig enviar,
la meva terrible pena.

TERESA. Si; y cregui que ho sento, com
si 'm passès á mí mateixa.

SARA. Y bè; t' hi enviat á buscar
contant ab ton cor, Teresa,
perque tu mès que ningú
lo que passava vas veure;
tu sabs que may á en Lluís
vaig rebre ab benevolencia,
que á sas malas pretensions
vaig respondre sempre ferma,
donchs bè, tu sabs tot aixó,
tu ho sabs ab tota certesa
y es precís que al meu marit
avuy li diguis valenta,
y pensant que á la rahò,
ab lo que diguis, defenses.

TERESA. Bè, siguém franchs, donya Sara;
¿no sab que vosté 'm tè ofesa?
¿no sab que jo, en altre temps,
lí demanava sens treva
que ausiliès al mèu marit,
que fès lo que á mi mateixa
tant y tant m' interessava,
y vosté, impassible, freda,
m' escoltava, y solsament
paraulas áspres me deya?
Pósis la má al pit; ¿dech ferho?
¿dech mostrarme indiferenta
com se mostrava vosté?

SARA. Ja sospitava, Teresa,
que tenías lo cor dur;
pero tant, tant, no m' ho creya.
¡Y tas pretensions antigas
á recordar t' atreveixes!
¡y 'm parlas d' un altre temps!
¡Oh! ¡quina gran diferencia
entre 'l que tu suplicavas,
d' interessos mesquins plena,
y 'l que jo 't suplico avuy
per ma salvació suprema!

TERESA. Pero jo...

SARA. ¡Oh! ¡Per Dèu, Teresa!
¡Per la darrera vegada
t' ho suplico, compadéixet
d' aquesta dona que plora,
d' aquesta dona que prega.

Si vols, m' agenollaré (*Sens agenollarse.*)
á tos peus; si estás ofesa
ara 't demano perdò!
¡Oh! ¡Per Dèu! ¡No 'm desatengas,
que jo may t' he volgut mal,
que may he sigut dolenta;
que hi vá en aixó 'l mèu honor,
y dels mèus fills lo respecte,
y l' amor del meu marit,
y ma salvació suprema!
¡Per Dèu, Teresa, per Dèu!
¡Parla, apiádat y defensam!
Mira que tu ab mi t' enganyas,
mira que tu 'm creus perversa,
y jo he fet per tu y l' Anton
mòlt mes de lo que tu 't pensas.
Jo no us vaig voler á casa
junts los dos, porque la idea
tinch de que, qui falta un cop
pot faltar vint cops y trenta;
pero mentres tu, malalta,
á n' al llit del dolor jeyas,
sabent jo que 'l teu marit
allí 's moría de pena,
perque estava mòlt malalt
y abatentse á la miseria,
vaig escriurer á un senyor,
espos d' una amiga mèva,
perque li portès aussilis,
y remeys y roba y metje,
ab encárrech especial
de no dir que jo li feya.

TERESA. ¡Oh! ¡Qué diu! ¿Vosté es qui ha tret
á n' al mèu marit de penas,
fentho fer per 'quest senyor
espos d' una amiga seva?

SARA. Jo, que faig lo bé sens dirlo,
per més que 't semblès perversa.

TERESA. ¿Vosté es qui li enviava allí,
mentres jo, malalta, geya,
medicinas y remeys
y roba pe 'l llit y metjes,
que van curá al pobre Anton
de la malaltía seva?

SARA. Míraho; aqui tens las cartas
(*Las treu d' un calaix; Teresa las llegeix.*)
en que la amiga 'm contesta
enviantme papers y comptes
de lo que per mi bestreya.

TERESA. ¡Oh! Si, si; ¡ja ho veig; ja ho veig;
Es vritat... es lletra d' ella;
de la muller del senyor
de bon cor, que, ab l' assistencia

que va dar al meu marit,
y no mes que ab una esquela
que va escriure al davant meu
al governador de Lleyda,
tenim la colocació
ab que passar la vellesa,
y estém per sempre lliurats
¡dels dolors de la miseria!
Jo... ¡Oh! Cuyti... de seguida;
cridi á tothom ben depressa;
al sèu marit; al seus fills;
á tothom qui tinga pena
de veure 'l seu desconsol;
y díguils que la Teresa
pot prová aquí qu' es honrada
ab una proba patentada.

SARA. Oh ¡Ramon, Ernest, Fills meus!
¡Veni, que ja s' asserena
lo cel, que llensava llamps
de dins del sèus núvols negres!
¡Ramon! ¡Fills meus!..

ESCENA X

Las mateixas, RAMON, ERNEST, ARTUR.

RAMON. ¿Cridas, Sara?
ERNEST. ¿Vosté, mamá?
SARA. Sí; depressa;
veníu; la Tresa es aquí
y 'ns dú una proba patentada...
TERESA. Clara com la llum del sol.
SARA. Que probará ma inocencia.
RAMON. Una proba que tu aquí
ara has convingut ab ella.
TERESA. No senyor, no, ¡ba! una proba
que ningú del món la nega.
ARTUR. ¡Papá! (*Apareixent pe 'l fons.*)
RAMON. ¿Qué hi há Artur?
ARTUR. Aquells
dos senyors, que van depressa:
l' Actuari y lo Notari
qu' han dit que 'ls dos l' han de veure.
RAMON. Digas tot seguit que passiu,
y tu, espera. (*A Teresa.*)
ARTUR. Miri; ja entran.
SARA. (*Apart á Teresa.*)
(¡Oh! la proba. Dígens qu' es.)
TERESA. (Dèixim fè á mí: es verdadera.)

ESCENA XI

Los mateixos, lo NOTARI, l' ACTUARI, y dos testimoniis, que entran pe 'l fondo.

NOTARI. Dèu los quart

RAMON. Servidor

ERNEST. Ja

póden passar.

NOTARI. Ab gran pena

á n' aquesta casa vinch,
ahont sembla que ma presència
sols disgustos hi vè á dur.

RAMON. ¿Y avuy?..

SARA. (¡Oh! ¡Parla, Teresa!)

TERESA. (Dèixim fer, senyora; esperis.)

NOTARI. Avuy...

SARA. (¡Dèu nos assistesca!)

NOTARI. Los senyors, que son l' Actuari
y dos testimoniis, venen
per ordre dels acreedors
á embargar la casa aquesta;
y jo vinch altre vegada
á veure si aquella herència
es acceptada ó no ho es,
y duch en 'questa cartera
distribuhits en valors
del Estat, tots de la Deuda,
y en billets de banch, los cent
mil duros, que fan la deixa
de D. Lluís Casamitjana,
en pró de la esposa sèva.

RAMON. La meva esposa respon
que no accepta aquesta herència.

ARTUR. ¡Ni 'ls séus fills!

RAMON. ¡Ni 'l sèu marit;
que tot l' or no ha d' entelarli
la immaculada puresa
d' un honor, que may ningú
tacarà en aquesta terra!

NOTARI. Es que també, D. Ramon,
l' hi tèn de tacar la quiebra.

RAMON. ¡Oh! ¡Contrast imponderable!

ERNEST. ¡Alternativa tremenda!

SARA. ¿Veus, Teresa, quins dolors?

TERESA. ¡Veig que també l' or du penas!

RAMON. ¡Oh! ¡Potser may ningú ha vist
situació mes horrenda!
¡Tení á sobre, ab sa deshonra,
la bancarrota funesta,

y véurerm, al mateix temps,
ab la sarcástica oferta
ab que la fortuna impía
vè á oferirme una riquesa
que tapa aquesta deshonra,
que arrastra 'l méu nom per terra,
deshónrantme mes encara
ab lo tresor que 'm presenta,
perque encara aquets diners
sòn mes deshonra y vilesa!
¡Oh! Lluís ¿Per qué, en ton deliri,
aixís vas voler ofendrer?
¡Perqué aixís pe 'l món pregonas
ara la deshonra meva,
matantla ab un puñal d' or
que, quant mes llú, mes afronta!

TERESA. ¡Ah! ¿Y don Lluís Casamitjana
es qui á la senyora deixa
cent mil duros? ¡No; imposible!

RAMON. ¿Per qué dius aixó, Teresa?

TERESA. Per que duch jo aquí, ab la proba.
com ja he dit, clara y patenta,
de la honra de la senyora,
la de que no pot la deixa
dels cent mil duros que han dit,
ser al testament per ella.

RAMON. ¿Per qué, Teresa?

SARA. ¿En qué 't fundas?

TERESA. Me fundo en que aquella vetlla
en que vá morir don Lluís,
jo justament lo vaig veure
y sè lo que va passar
y en aixó es la proba meva.

ERNEST. ¡Cuita pe 'l cel! ¡donchs!

ARTUR. ¡Esplicat!

TERESA. Va venir Don Lluís, un vespre...

NOTARI. ¿Si 'ls sembla, entrarem á dins,
perque parlin ab reserva?

RAMON. No; al contrari; justament
vosté es qui mes interessa
qu' escolti la proba; ahir
vosté, ab la riquesa aquesta,
va dar contra 'l mèu honor
una acusació tremenda;
donchs vosté es qui es mes precisa
que á n' aquesta dona atenga,
per si es cert que pot salvar,
com ella diu, l' honra meva.

NOTARI. Me quedo donchs mòlt gustòs.

TERESA. ¿Parlo donchs?

RAMON. Digas Teresa.

TERESA. Vá vení un vèspre don Lluís
y 'm vá dar per la senyora

una carta, dihentme aixís:

—Dònalí ara, de precís.

Demá ja, potser tart fora.—

Vaig venir jo, decidida,
y la carta á donya Sara
vaig donár tot de seguida,
quan ella, de cop, me crida
y 'm diu:—Tè; tancada encara
tórna-la al punt á Don Lluís,
dihentli que jó honrada sò,
y que, si 's comporta aixís,
a n' al méu espòs, precís
será ferne delació—

Va dí, y la carta vaig pendre,
y á D. Lluís la vaig tornar.

Ell, al véurerla, 's vá ofendre,
y, per volerne fér cendra,
al foch l' anava á llensar,
quan, tot d' un cop, se detura...
¡Oh! ¡Encara 'm sembla que 'l veig!

Talent d' un mort la figura
surtint de la sepultura
semblava, ab lo sèu panteig.

Guardant la carta á la má,
se vá treurer déu monedas
d' or, y me las vá doná.

Com si 'm cremessen la má
jo las vaig sentir, sent fredas.

Llavors, la carta posantme
sobre las monedas d' ór,
me va dir, ficso mirantme:

—Guanyas aquest or, jurantme,
ab la má sobre 'l tèu cor,
que la carta desará

en un secret, ben tancada,
y que allí la guardarás
fins y á tant que tú veurás
que siga ella desgraciada.

Llavors, quan, trista y perduda
y, en Ramon mort, sens consól
plori, aquesta carta ruda
será l' amarga beguda
qu' augmentará mes son dól.—

Vá dí; y jo... ¡Deu m' ho perdoni!
vaig jurá cumplí aterrada,
y encara d' aquell dimoni
me sembla qu' avuy resoni
la sèva última riallada.

Sentintla me 'n vaig anar;
poch després ell va morir;
jo la carta vaig guardar,
y avuy, que la veig plorar
sens consol, no vull cumplir

lo que á n' al mort vaig jurar.

Tingui; recobri la carta

que tè de matá 'l recel

que del sèu espós la aparta. *(Li dòna.)*

SARA. Oh! Teresa! Per pagarte
no es prou ni donarte 'l cel.

Llegeix. Tots hem d' escoltarte.

*(Ramon, assombrat, pren la carta, dubta y al fi la
llegeix ab la profunda conmovió que l' actor deu
compendrer.)*

RAMON. «Sara: li faig á sabé
qu' he rebut un cop tan fort
ab lo desdeny de vosté,
qu' he sentit en mí l' alé
funestíssim de la mort.
No són, no, baladronadas;
ja sab que may parlo en va;
ja 'm coneix d' altrás vegadas;
paraulas per mi llansadas,
mólt las he hagut de pensá.
No tinga pór per aixó
que torni ab ma pretensió;
tota esperansa he perdut
y ja estich ben convenut
que res puch alcansar jo.
Me morirè consumit;
ara escrich lo que li he dit,
pera fer constar ab pausa
que vosté serà la causa
de la mort qu' he pressentit.
Me morirè per vosté;
evitarho no es possible;
es cert: vosté ho sab y ho sè;
pero, al morí, 'm venjaré
d' una manera terrible.
Recórdissen bè d' això;
comensi á viure ab frisansa,
que no la sorprengui, no.
viu ó mort que siga jo,
lo fort llamp de ma venjansa.»

SARA. ¡Y s' ha venjat!

RAMON. *(Goig inmens.)* ¡Tot ho sè!
(Besant la mà de Sara.)

¡Perdò, si he duptat de tu!

ERNEST. *(Besantli l' altre mà.)*

¡Ah, mamá! no hi ha ningú...

ARTUR. No hi ha ningú com vosté.

RAMON. *(Anant cap á la porta lateral.)*

Senyors, poden comensar.

(Avansan lo Notari, l' Actuari y 'ls testimonis.)

NOTARI. ¿Ja han decidit?

RAMON. Si, Senyò.

NOTARI. ¿Aceptan la herencia?

RAMON.

Nò.

NOTARI. ¿Donchs?...

RAMON. Entrin; poden passar.
Prénguinnos tot quant debém,
y allunyi aquesta riquesa,
perque, avuy, es la pobresa
l' escut sant ab que 'ns hourém.

(*Notari, Actuari y los demás, entran per hont los
indica Ramon.*)

SARA. ¡Ramon del mèu cor!

RAMON. (*Abessant per un cantó á Sara y per l'al-
tre á Ernest. Sara abraça á Artur per
l' altre cantó.*)

¡Units!

¡Sempre units! ¡sempre abraçats!
No serém tan desdixats,
apesar d' está empobrits.

ERNEST. Treballarém.

ARTUR. Sí, papá:

Treballarém sens repós.

SARA. Y units, ab amor ditxòs,
l' un al altre ajudarà.

RAMON. Units: així tinch confiança
de recobrá 'l que hem perdut,
que, ab l' amor y la virtut,
sempre 's pot tení esperansa.

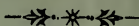
(*Quadro. Cau lo telò.*)

FI DEL DRAMA.

OBRAS

DEL MATEIX AUTOR

que 's trovarán en las principales librerías

	Actes.	Rs.		Actes.	Rs.
Las Joyas de la Roser.	Drama.	3 8	Lo Pubill.	Drama.	3 8
¡O rey ó res!	Drama.	3 8	Lo Lliur d' aigua.	Drama.	3 8
Las Modas.	Drama.	3 8	Lo Rovell del ou (2).	Comedia.	2 2
La Rosa blanca.	Drama.	3 8	La Sabateta al balcó.	Comedia.	2 6
Rector de Vallfogona.	Drama.	3 8	Palots y Ganxos.	Comedia.	1 4
Las Papallonas.	Drama.	3 8	Lo Punt de las donas.	Comedia.	2 1
Las Euras del Mas.	Drama.	4 8	Carbassas de Monroig.	Comedia.	2 1
Lo Collaret de Perlas.	Drama.	3 8	Liceistas y Cruzados.	Comedia.	2 2
Conceller y Monarca.	Drama.	3 8	La cua de palla.	Comedia.	3 8
La Dida.	Drama.	3 8	Café y copa.	Comedia.	1 4
Lo plor de la madastra	Drama.	4 8	A la vora del mar.	Comedia.	1 4
Lo Ferrer de tall.	Drama.	3 8	Lo ret de la Sila.	Comedia.	1 4
Los Segadors.	Drama.	3 8	Lo Jardí del general.	Comedia.	1 4
La Creu de la Masia (1)	Drama.	3 8	Un Mercat de Calaf.	Comedia.	2 1
La Filla del marxant (2)	Drama.	3 8	Campana de Sant Llop.	Comedia.	2 6
La Hiedra de la Masia.	Drama.	3 8	Un barret de riallas.	Comedia.	1 1
Senyora y majora.	Drama.	3 8	Cura de moro.	Comedia.	1 4
El Cercado ajeno.	Drama.	3 8	En Joan Doneta.	Comedia.	1 1
Lo Contramestre.	Drama.	3 8	¡Cosas del oncle!	Comedia.	1 1
Lo Veguer de Vich.	Drama.	3 8	Cantis de Vilafranca.	Comedia.	1 4
La Fals (3).	Drama.	3 8	Per carta de més.	Comedia.	2 4
Lo Forn del Rey.	Drama.	3 8	Ultim rey de Magnolia	Opera.	3 4
Cércol de foch.	Drama.	3 8	A posta de sol.	Balada.	2 2
La Banda de bastardia.	Drama.	3 8	Un ciri trencat.	Joguina.	2 6
Lo Rustich Bertoldo (4)	Comedia.	4 8	Butifarra de la llibertat.	Disbarat	1 1
Bertoldino. (5).	Comedia.	4 8	Píldoras de Holloway.	Disbarat.	1 1
L' Angel de la Guarda.	Comedia.	3 8	¡Ous del dia!	Parodia.	2 1
La Urbanitat.	Comedia.	3 8	Castell dels 3 dragons.	Parodia.	2 1
Las Francesillas.	Comedia.	3 8	Vaquera de piga rossa.	Parodia.	2 1
La Bala de vidre.	Comedia.	3 8	La Venjansa de la Tana	Parodia.	2 1
Se dice.	Comedia.	3 8	Esquella de la Torratxa	Parodia.	2 1
Los Egoistas.	Comedia.	3 8	Héroes y Grandesas.	Parodia.	2 2
Polítichs de gambeto.	Comedia.	3 8	Lo Cantador.	Parodia.	2 1
L' apotecari d' Olot.	Comedia.	3 8	Boig de campanillas.	Parodia.	1 1
L' hostal de la Farigola	Comedia.	3 8	Pescadors de Sant Pol.	Zarzuela.	2 2
Los Desconfiats.	Comedia.	3 8	Si us plau per forza.	Zarzuela.	2 1
Batalla de reynas.—Premiada.		3 8	Rambla de las flors (2)	Zarzuela.	1 2
Lo Trinch del or.	Comedia.	4 8	La Festa del barri.	Zarzuela.	2 2
Lo Primer amor (6)	Comedia.	3 8	Sagristá de Sant Roch.	Zarzuela.	2 2
Lo Timbal del Bruch.	Comedia.	4 8	Lo Moro Benani.	Zarzuela.	2 4
Lo Llibre del honor (7)	Premiada.	3 8	Donya Guadalupe.	Zarzuela.	2 2
Lo Didot.	Comedia.	3 8	Estudiantes de Cervera	Zarzuela.	2 2
La mà del inglés (5).	Comedia.	3 8	La Fira de Sant Genís.	Zarzuela.	2 2
Lo dir de la gent.—Premiada.		3 8	Grá y palla.	Poesías.	1 t. ^o 4
L' hereuhet.	Comedia.	3 8	La Batalla de la vida.	Novela.	2 » 55
La Batlla dreta.	Drama.	3 8	Poesías catalanas, premiadas.		1 » 50
100,000 duros (6).	Drama.	3 8	Cuentos del avi.	Poesías.	1 » 4
Sóta terra.—Premiat.	Drama.	3 8	Cuentos de la vora del foch. Id.		1 » 4
La carta de navegar.	Comedia.	3 8	Nits de lluna.	Id.	1 » 8

- (1) En colaboració ab don Manuel Lasarte.
- (2) En colaboració ab don Joseph Feliu y Codina.
- (3) En colaboració ab don Francesch Pelay Briz.
- (4) En colaboració ab don Joan Molas.
- (5) En colaboració ab los senyors Molas y Feliu.
- (6) En colaboració ab don Joseph Martí y Foiguera.
- (7) En colaboració ab lo senyor Mata y Maneja.